

1. Anton J. Pauli's Veritas
Christianæ Religionis,
Hale, 1718.
2. ———— Diff. de Insigni
Harmonia Fidei quæ iusti-
ficat, et Fidei quatenus
iustificare dicitur, Hale, 1723
3. Barth J. Joh. Henr. J. Diff.
de Doctrina in theologia Ignoran-
tia, Argentorati, 1717.
4. Baumgarthen J. Sigism. Jac. J.
Diff. de Limitibus in concili-
anda Rationi Doctrina
revelata observandis, Hale
1751.

17
13
AUXILIANTE DEO TRIUNO
CONSENTIENTE *AMPLISSIMO THEOLOGORUM ORDINE*
MODERANTE
VIRO MAXIME VENERANDO,
DN. IOHANNE FECHTIO,
SS. THEOL. DOCT. EJUSDEMQUE PROF. PUBL.
ORDIN. AC VENERANDÆ FCTIS SUÆ SENIORE UNDIQVA-
QUE CELEBRATISSIMO, CONSIST. DUCAL. MECKL. ASSES-
SORE GRAVISSIMO, DISTR. ROSTOCH. SUPER-
INTEND. VIGILANTISSIMO,

DNO. PRÆCEPTORE atq; COGNATO
SUO, OMNI OBSEQVIO AC PIETATE COLENDO,

DOMESTICAM AUDITORUM
VISITATIONEM
AB ECCLESIAE MINI-
STRO INSTITUENDAM,

DISPUTATIONE THEOL. CIRCULARI
DELINEATAM AC VINDICATAM
IN INCLUTÆ VARNIADUM ACADEMIÆ
ACROATERIO MAXIMO,

AD DIEM SEPTEMBR. A. O. R. MDCCIIIX.

Publica placidaque Θεολογόντων συζητήσει submittit

PHILIPPUS JACOBUS DALERUS,
DURLACO-BADENSIS.

ROSTOCHII, Recul. 1712.

Tium non esse Sacerdotium, graviterque ^{Exordium.} errare, qui omnem officii partem penitus exhaustisse, pulcre sibi videntur, si conciones suas, aliunde sæpius magno conatunifq; compilatas, ex ambone recitaverint, confessiones audiverint, Coenam S. administrarint, & ad ægrotos accersiti quandoque, solamina iisdem attulerint, nemo facile, nisi qui svavissimum otium malit, quam Regni DEI dilatationem, inficias ibit. Quamquam enim prædicatio

Verbi Divini & administratio Sacramentorum, præcipuum Ministri officium, ob ipsam Verbi quod proponit Divinitatem, cultusq; solennis, lege nobis præcepti, celebrationem, merito reputetur, dubitandum tamen non est, his includere officium Pastoris ac Vigiliæ Ecclesiæ, errorem esse valde perniciosum; privatas vero informationes, admonitiones, instructiones, quæ non minus ad Verbi Divini propositionem pertinent, non minores nonnunquam fructus promittere, quod familiarius se & magis particulariter auditori insinuant, & perpetuo examine eundem ad attentionem excitant, quam in Concionibus interdum exulare res ipsa loquitur. Novimus præterea quo majora in castris, propugnaculis, aliisq; locis munitis immincant pericula, eo majori cura in excubiis standum esse stationario, quem adpellant, ne de loco suo exturbetur, impetuq; hostili vel totum urbis præsidium, vel omnis in securitate constitutus exercitus ex improvviso obruatur, acieq; gladii plene planeq; consumatur; cura certe haud segniori fido incumbit Ecclesiæ Ministro ovibus fidei ac curæ suæ commissis attendere, quo frequentiores sunt in iis dispergendis lupi rapaces callidissimi. Surrexit haud ita pridem in ipsamet Ecclesia nostra hominum genus, quod dum (preti puriore doctrina pietatem solam in ore habet, nostro Ministerio quocumque objectat, quod rixarum contentionumque sterilem ingentem agat curam, sanctioris vero vitæ in auditores suos introducendæ, profunda oblivione ducatur. Non inficiamur, (quæ non nostrorum tantum, sed omnium temporum infelicitas est) dari haud paucos, qui de severiori

A.

riori

DE DOMEST. AUDITORUM

riori in Ecclesia disciplina, de emendandis corruptissimis suorum moribus, de implantando ingenuo DEI & Verbi Divini amore, parum sunt solliciti. Utinam inter Novatores non plerique, dum pietatem ubique ingenti clamore crepant, doctrinæ ad salutem nostram revelatæ, non dicam puritatem, sed veritatem, ita contemptim haberent, ut quid credere cuilibet liberet, id ei licere, non clam amplius, sed aperte profiterentur, execrabiles Indifferentistæ! Qui officii inter nostros sui obliti ea, quæ DEI cœtusque sui sunt, parum curant, inque eo Separatistis Ecclesiam nostram convitiandi justam occasionem præbent, DEO, severo totius Orbis Judici, gravem aliquando, sibi que exitiosam, reddent rationem. Sed ideo Ecclesiam ipsam neglecti officii arguere, eandem ceu Babelem quandam, ex qua sub jactura salutis exeundum sit, posito omni pudore proclamare, separatos sub ingenti pietatis furore conventus agere & adeo foedo schismate dilacerare Christi corpus, id non potest non proderè animum a vera infatigataque pietate longe remotum. Infrunitæ frontis sit Fanaticus oportet, qui vel ignoret, vel neget, quicquid uspiam boni consilii est, quo profigari impietas, nostrorumque mores in ordinem redigi possent, id & excogitatum prudenter & in effectum feliciter subinde deductum fuisse. Et quamquam non æquus fuerit ubique consiliorum successus, aut recte cœptorum constantia, meminisse tamen Aristarchi debebant, nec ipsorum votis, quamquam longa plerumque precum serie in initio, medio & fine, consecratis, eventum semper respondere & grandem sæpe submissa cervice & deductis ex profundo mille suspiriis congregientium conventum magnum esse hypoeritarum & Phariseorum confluxum. Inter consilia ista, solida vereque salubria, non immerito numero Visitationem Domesticam, a Ministro Ecclesiæ in medio auditorum suorum cœtu instituendam. Quam ipsa Scriptura appellat *Ἐπισκοπή κατ' οἶκον*, qua in ædibus privatorum docemus, Ecclesias Domesticas visitamus, ibique rationem fidei rogamus, aliaque id genus in timore DOMINI exercemus, quibus vel collapsa pietas instaurari, vel mores Christianorum boni probatiquæ facti rectique conservari possint. Placuit mihi in rariori hoc argumento, tanquam in exiguo aliquo exiguorum studiorum meorum specimen edendo, salva aliorum auctoritate, prudentissimo Venerabilis Domini Præsidis atque Cognati mei ætatem Devenerandi, suscepto Consilio nutuque, paulo curatius versari. Et quamquam per
DEI

DEI gratiam non defuerint subinde in Ecclesia Christi Viri Præstantissimi, pientissimique, qui operam suam impenderunt, ut in accuratio- rem animarum curam ipsamque adeo *Domesticam Auditorum Visitationem* inquirerent, & omnibus illam ac singulis Ecclesiæ Ministris commendarent; de illius tamen vera indole, necessitate item & utilitate paucula saltem & a paucis nostrarum partium Theologis fuisse conscripta, multaque adhuc circa illam venire desideranda haud immerito conqueritur Illustris D. *Strykius* in Annotationibus D. *Brunne- wanni* Jur. Ecclesiast. adjectis Lib. I. c. VI. p. 162. *De necessitate Visitationis Domesticæ apud Theologos nostros, rarior tractatio est, verissime in- quens, & pauci sunt, qui futurum Ecclesiæ Ministrum informantes, hoc thema urgeant.* Quum tamen materia sit utilissima, ceu diximus, ad ipsam praxin Christianismi nostri & Ministerii Christianismum promoventis, pertinet, nisi que nihil aliud sic propositum, quam ut olim DEO Ejusque Ecclesiæ cum fructu inserviam, paulo curatius in Considerationem dignissimi, quod jam designavi, argumenti inquirere, apud animum constitui. Et quamvis initio vererer, ne tam arduam suscepisse materiam tyroni vitio verti posset, tamen cum nec ipse Apostolus juventutem Timothei contemni velit, 1. Tim. IV, 12. juvenesque præterea deceat, ut sincera rerum Divinarum cognitione ad arduum munus sacrum sese præparent, nec hasce meas meditationes culpatum iri speravi. Cumque præterea in ipsa hujus argumenti theoria jam olim diversis inter se sententiis divulsi fuerint ipsimet Theologi, multo minus culpam incursum me esse aeremque verberaturum, si ad mediæ veriorisque sententiæ inquisitionem pro modulo memet accingerem, arbitratus sum. DEUS, Qui Sacri Ordinis Auctor est, & Sancti sui Spiritûs gratiam invocantibus se gratiose promisit, universum institutum nostrum eo dirigat, ut vergat in Altissimi Sui Nominis Gloriam, & Ecclesiæ temporalem aeternamque salutem!

§. II. Quum termini in Dissertationis nostræ rubro occurrentes sat sufficienterque sint noti, nullisque præterea difficultatum involu- cris impediti, prolixiori eorundemque evolutione, ne aditum nobis ad rem ipsam præcludamus, solique facem, & diem meridei videamur accensuri, merito super sedemus. Ad omnem vero tollendam remo- vendamque ambiguitatem distinguamus necesse est Visitationem audi- vatam a *Domestica*, seu inspectionem potius & explorationem audi-

DE DOMEST. AUDITORUM

4
 torum; quæ privatim multis omnino modis fieri potest, quam ad do-
 mum eundo. Nam dicimus esse genus, hanc vero speciem. Quan-
 quam diffidendum non sit, ita esse cognatas, ut altera, sine altera co-
 gnosci commode haud possit. *Privatas* quam vel ipsa Ecclesiastici
 muneris functio, vel Civilis quoque Conversationis suppeditat occa-
 sio, fieri potest, certo modo etiam in *Suggestu*, utpote quando Cate-
 chetica Examina, ceu alicubi locorum moris est, pro suggestu, horis
 tamen privatis & absente Ecclesiæ multitudine habentur; in *Cathedra*
Confessionali, ea cum primis parte terrarum, ubi sua non defraudanda
 laude consuetudo invaluit, ut unus saltem & alter ad illam accedat,
 suamque Confessionem proponat. Nemo certe inficias ibit, utilissi-
 mum in privato hocce congressu institui posse colloquium, & Con-
 fitentis iudicium, quantum quidem pro ratione temporis fieri potest,
 bene explorari, an sc. recte intelligat gravissimum peccatum, a Pro-
 toplastis nostris in Paradiso perpetratum, quid sit peccatum ejusve sti-
 pendium, utrum de peccatis serio doleat, an iram DEI timeat & cu-
 piat illam effugere, utrum de salute per solam fidem in CHRISTUM
 SALVATOREM NOSTRUM consequenda sufficienter sit instructus,
 an habeat propositum emendationis, & quæ id genus sunt alia; nec
 suo destituitur fructu privata animarum cura, quæ sit vel in *Catechisa-*
tionibus s. *Informationibus Catecheticis*, in quibus partim adolefcentia &
 tenera potissimum juvenus mollis & regi apta Regno DEI mature
 assuefieri, & sanctissimis severioris Christianismi regulis imbui; par-
 tim quoque ipsa rudiora & simplicia aliorumque auditorum ingenia
 ad salutarem Dei notitiam & ad veram pietatis praxin in dies magis
 magisque deduci possunt: vel *vocando in templum, in aedes parochiales,*
aut in locum tertium alium. Qua de vid. omnino *Arnoldi Mengerlingii*
Scrutinium Consc. Catechet. ubi c. XIX. p. 1364. ait: Es sind auch hier
 unter allwege von nöthen citationes & convocationes ad aedes parochi-
 ales. Das man Personen/ mit welchen special-casus vorlauffen/ zu sich
 auff die Pfarre/ oder in die Kirche zu gewisser Zeit/ Tag und Stunde er-
 fordere/ selbe fürnehme/ frage und examinire im Glauben oder Leben/ wie
 es die Nothdurfft seyn wird. Subnectit deinde elegantissima D. Musæi
 verba. Aliquo etiam modo privata illa auditorum vel Ecclesiæ mem-
 brorum exploratio fieri potest, si, ut loquitur *Guilielm. Zepperus* in *Pol.*
Eccles. neogami ad Conjugium animum applicaturi, & proclamationem coram Es-
*clesia publicam petaturi, utroq; parente, vel tutoribus vel propinquis comitari-
 bus.*
 P. 110.

VISITATIONE.

5

Pastorem suum adeant. Ubi de Conjugio vel statu Oeconomico iuste obervando, de Conjugali toro sancte & innocenter custodiendo: item de honesta liberorum educatione, de benignitate erga miseros exercenda, de non excutiendo, quod Conjuges haud raro comitari oset, miseriarum jugo, aliisque exacte informari quam commodissime possunt. Privatam porro obtineri posse auditorum explorationem ait cit. *Zepperus*, si Pater quispiam infantem recens natum Baptismi sigillo in Communionem Christi, ejusque Ecclesie recipi cupiat. Adde; si qui ad S. Coenam sunt accessuri, a Parentibus, aut qui eorum vices gerunt, Ecclesiae Ministro commendentur. Hic certe de Baptismi efficacia ejusdemque fructu, de abstrusissimo S. Coenae mysterio, de mystica cum Deo unione, de fide, unico S. Coena salutariter fruendi medio, de horrenda indigne accedentium poena, aliisque ad quotidianam Christianismi praxin spectantibus, amplissima differendi occasio adnascitur. Pergit *Zepperus*: si cum morbis consuetantes institutionem & solatium ex verbo Dei petant. Si illi sint erigendi, qui ob scelera commissa in carceribus & custodiis publicis detinentur &c. Denique exoptata quandoque auditorem edificandi aperitur occasio in occursum vel per litteras vel per alios, vel cum auditore ambulando, cibum sumendo, iter faciendo, & sic porro. Magna tamen heic opus est prudentia, ne sanctum canibus obrudatur, immo in Pastoris auribus perpetuo insonare debet illud Ecclesiastica: *Sua cuiq; rei tempestivitas.* Conf. Sirac. XXII, 6. Cum enim omnia suo tempore fiant, & hic quaeratur, quid sit bonum, videndum est, ne id alieno tempore quaeratur. *Nam ut terra variis mutatisq; seminibus, ita ingenia nostra, nunc hac nunc illa meditatione recoluntur*, haud inepte *Grotius* ait cit. *Plinii* verba in Epistol. 7. 9. Itaque ex quali quali diversarum privatæ visitationis viarum variorumque illius modorum recensu neminem posse latere, certo persuasi sumus, aliam esse privatam, aliam Visitationem domesticam, quippe quæ soli auditoris domo adstringatur.

S. III. Privatam vero illam auditorum cognitionem, explorationem, *ἐπισκοπήν*, partem esse prorsus necessariam officio Ecclesiastici, neque ullo modo posse a Ministro abesse, invictis & indubitatis comprobamus argumentis. Primo statim loco manifestissima reperiuntur S. Litterarum testimonia, quæ non publicam tantum, sed vel maxime specialem animarum curam requirunt. Diserta namq; sunt verba ab ipsomet *Ezechiele* Cap. III, 17. XXXIII, 7. 8. 1. consignata:

Probatum
a manifestissima
S. Scriptura
littera.

6
DOMEST. AUDITORUM

Fili hominis, speculatore (vigilem) *dedi te domui Israelis, ut audias cœ ore meo verbum, & admoncas illos a me. Quum dixerō impio; moriendo morieris, nec admonueris illum, neque locutus fueris ad dehortandum impium a via ejus mala, ad vivificandum eum: ipse impius in iniquitate sua morietur; sed sanguinem ejus e manu tua requirâm. Quod si admonueris impium, nec reversus fuerit a malitia sua, & a via sua mala: ille in iniquitate sua morietur; tu tamen animam tuam eripuisti.* Certe quot verba tot pondera, quæ ingentem horrorem Verbi Ministro animique stuporem & angorem incutere haud immerito debent. *Ezechiel* Propheta a DEO vocatus, ex imbecillitate nativa refugiebat vocationem, & inter captivos ad flumen Chebar per 7. dies tristis ac conturbatus desidebat: Non tamen eum abjecit, sed gratiose iterum compellavit JEHOVA, a quo mature variis officii sui documentis instructus erat & eruditus, quomodo in domo DEI bene versari, vulneratas afflictasque populi in Babylone captivi conscientias dextre sanare, quomodo non univrsim saltem & generatim; sed & speciatim sigillatimque hunc vel illum, vel terriculamentis legis commovere, vel Evangelii s̄vavitate consolari & erigere, Verbo! quomodo conscientia illæsa ovest. r. dispersas pascere possit ac debeat. Id ni fecerit, gravisissimam illam, modo a nobis delineatam poenam, incursum esse. Ex quibus palam est, quam DEUS velit suæ Ecclesiæ Ministros sollicite monere, & libere redarguere peccantes, ni enim id faciant, eis mortem intentat. Apparet quam periculosam sustineant provinciam Pastores, & quam sollicite in ea versari debeant, non *in communi* saltem pro suggestu admonendo, consolando, & quod quotidie fieri solet, exquisitissimis verborum pigmentis auditorum aures tantum deliniendo, (s̄vaviter item ornatèque dicendo, sed & *privatim* hunc vel illum impium iterum iterumque præmonendo, adhortando, dehortando, stimulis conscientia percussum, & peccatorum oneribus gravatum consolando, s̄vavitate Evangelii recreando, omnique tempore, ne DEUS ipsum, quia non increpavit, & peccatorem, qui se tacente peccavit, flammis perennibus perdat, invigilando & excubando. Sic namque DEUS Verbi Præconem homini comparat in specula constituto a Rege aut Principe, aut quovis alio superiore, qui, si eminus periculum videns non annuncia verit, ipse in periculum incidit. Cum vero tot tantave animæ pericula auditoribus imminere possint, immo nullo non tempore immineant, quæ publica Verbi Divini prædicatione sat

suffi.

sufficienterque annunciari nequeunt, specialiori oratione cura atque
vigilantia moritisque privatis erit insistendum. Unde concludo:

Quicumque Speculator seu Vigil in Ecclesia a D E O constitutus
est, illi incumbit non tantum in genere, sed in specie unum-
quodque Ecclesie membrum curare eique suam impende-
re vigiliam.

Atque Ecclesie Minister est talis. E.
Majoris certitudo & exinde patet. Quemadmodum enim Vigil
non tantum tota urbs in genere, sed & in specie qualibet in illa do-
mus cura cordique esse debet, ne incendio pereat; Item, sicut specula-
toris est, in specula, aut alio edito loco constitui, omnes urbis partes,
cum primis tempore belli observare, suumque animum non tantum ad
totum exercitum hostilem eminentem, sed & ad quamlibet
illius partem, ad unumquemvis speculatorem hostilem attendere, &
cives male cautos confestim buccinando vel alio quodam signo præ-
monere, ne in hostium manus incidant impetuque hostili plane suc-
cumbant: ita cura haud segniori fido incumbit Ecclesie Ministro,
quia, quod infra docebimus, speculator in domo Israelis constitutus
est, omnia Ecclesie membra speciatim curare, suamque illis vigiliam
impendere, & non solum presentibus mederi malis, sed etiam pro-
cul imminetibus hæresium morumque depravatisimorum periculis
occurrere; de adventantibus hostibus, Satana & mundo, carne item
nostra corrupta, qui vi & fraudibus saluti hominum, insidiantur, suos
præmonere, & tuba institutionum, redargutionum, correctionum,
exhortationum, ad sibi cavendum inclamare, vel incendio iræ Divi-
næ auditorum peccatis excitato, ad fundendas veræ & serix pœnitent-
iæ lacrymas, quibus hic ignis extinguitur, suos publice privatimque
exhortari, ne hujus seculi voluptatibus involuti, & in securitate consti-
tuti in æternum pereant planeque succumbant. Quo tendunt verba
B. Brunnemanni J Cti pientissimi, haud contemnenda, quando in Jure Ec-
clesiast. Lib. I. c. VI, s. 4. ait: *Quomodo vigil esse potest, qui non omnes
partes Ecclesie curat? Ecclesia particularis est complexum, quod constat ex
multis Ecclesiis domesticis. Quomodo potest quis vigilias agere, si non
singulis partibus vigiliam suam impendat? Assumptionis veritas ex textu
liquet. Non enim solum Prophetæ V. T. dicuntur Vigiles seu speculato-
res, sed Apostoli quoque alique Doctores & Pastores N. T. conf. Esa.
III, 8. Jer. VI, 17. Hebr. XIII, 17. Quibus præmissis longe graviora*
pro

DE DOMEST. AUDITORUM

§ pro stabilienda præfentiori specialiori; animarum cura ex ipsa litera emergunt rationum momenta. Posteaquam enim universum populum suum in Babylone captivum admoneri mandaverat Benignissimum Numen, generaliter dicendo: *speculatorem te dedi domui Israël, ut audias ex ore meo verbum, & admoveas illos a me;* in subsequenti statim versiculo ad intimiorem illius curam descendit, ac quemlibet hominem ob extantiora peccata notatum, severissime admoneri vult, ut voluptatibus hujus seculi valeat, ut a sua desistat malitia & a via mala recedat. Ostendit vero Misericordissimus hominum Curator, repetendo verba: *nec admonueris illum, neque locutus fueris,* impium specialissime dehortando insistere debere Monitorem sacrum. Non enim sufficere, quod semel in transcurso monuerit, fueritque locutus, sed repetendas esse & inculcandas assidue admonitiones atque objectiones juxta II. Tim. IV, 2. vid. Act. XX, 31. Id quod ex verbo *ררר* quod *repetere, inculcare & expolire* significat, haud ineleganti ratione deduci posse videtur, ut sensus sit: Quemadmodum ferrum expoliri solet lima, non semel, sed sæpius adhibita; sic quoque rubiginem ab intellectu & voluntate peccatoris lima admonitionis, instructionis sæpissime adhibita auferre debere Ecclesiæ Doctorem, & quidem tanto impensius, quanto gravior ipsis aliquando pro qualibet anima fidei suæ commissa, ratio reddenda erit. *Nam e manu sua Deus requirit sanguinem hominis impii, leviter vel plane non curati.* Unde elegantissimum pro specialissima auditorum cura suboritur argumentum:

Quicumque tenentur poenam subire rationemque reddere gravissimam pro unoquoque homine ex Coetu fidei suæ commisso ut leviter vel plane non curato, illi omnino tenentur non confuse atque in genere, sed unumquemque in individuo, quousque singulares rerum circumstantiæ id postulant, etiam accurate atque distincte nosse, ipsius vitam exactissime explorare, adeoque non publice tantum, sed & privatim docere voluntatemque Divinam diligentissime inculcare.

Atque Ecclesiæ Ministri. E.

Majorem nemo; nisi qui existimat, posse quempiam coram tribunali judicis, salva rei veritate, sufficiens certumque testimonium perhibere de re, obiter saltem antea aut plane nunquam vel visa, vel audita,
vel

VISITATIONE.

vel explorata, impugnabit. Non enim in publicis tantum & factis congressibus nostris, istic præcipue locorum, ubi numerosiores dantur Ecclesiæ, unius cuiusvis animam sat posse curare, sufficientemque exin haurire illius notitiam, quâ die novissimo coram Iustissimo Iudice vivorum & mortuorum consistere possint, Verbi Præcones, ipsorummet querelæ contestantur. Proinde omnino de præsentiori auditoris informatione, quantum quidem adhibita omni diligentia potest, cogitare, & ut *Speculator*, ceu loquitur *B. D. Paul. Tarnovius*, Rostochiens. quondam Professor Celeberrimus, in Tr. de SS. Minister. Lib. II. C. XXII q. 2. p. 798. *scire debet Ecclesiæ Minister, quid quisque in suo coetu agat, & ut bonus pastor nosse oves singulas, pro quibus vigilare tenetur, tanquam de iis rationem redditurus. Minor*, quæ ex coll. textûs cum Ebr. XIII, 17. sua luce radiat, stimulus sit acerrimus cuiusvis animo. Si enim quisque pro se vix poterit rationem reddere in die iudicii, quid faciet Ecclesiæ vigil, a quo omnium subjectorum animas requiret DEUS? Pia sunt, quæ *Augustinus*, Hipponens. Episcop. latam hanc a Supremo Numine sententiam animo expendens, in Lib. III. Verbo Dom. Serm. 12. annotavit: *Domine scis, quia dixi, scis, quia non tacui, scis, quo animo dixi, scis quo animo flevi, cum dicerem & non audirer. Ipsa puto quod ratio nostra inregra est. Quia cum vidi gladium venientem, velut speculator, ut Dominus admonet per Ezechielem, annunciaui impio impietatem suam, i. e. correxi, non fugi, & ideo animam meam liberavi.* Accedunt alia innumera prope Sacri Codicis testimonia, quibus Ecclesiæ Ministri officii sui admonentur, n. p. quod teneantur omnium suorum auditorum vitam & actiones morales, seu Christianismi exercitium ac studium, ex intimis quasi visceribus, aut certe, quantum ejus fieri potest, cognitum habere & exploratum. *Circuite vias Jerusalem*, inquit JEHOVA, & aspiciate, & considerate, & querite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem iudicium, & querentem fidem: & propitius ero ei, Jer. V, 1. Repetit DEUS mandati vocabula, ut ostendat, a) quam serio velit consultum incolis Hierosolymæ, b) quam desperata sit eorum malitia, cum inter tot hominum millia, vix unus sit & alter, qui faciat iudicium ex animo in Verum DEUM intento, & fidem serio quærat. Quod si enim per vicos & plateas invenerit virum fide insignem & coram DEO eximium, urbi parcere se velle, quemadmodum olim in Sodomis ob decem justos relaxare poenas promisit Benignissimum Numen, c) quantus animi fervor, quanta sollicitudo quantave cura in inquirenda & exploranda

auditorum vita adhibenda sit. Non enim sufficere in publicis saltem congressibus voluntatem ipsis Divinam declarare & generalem confusamque de iis habere notitiam; sed discursandum esse etiam per vias, perlustrandum, examinandum & quærendum in plateis, an detur Vir bonus, qui faciat iudicium fidemque quærat. Quis vel inde non videt, religiosum Ecclesiæ Ministrum, nisi principali hoc sui officii scopo privari velit, præsentioribus omnino studiis, quam qualia in vulgaribus ad populum sermonibus cernuntur, in vitam auditorum inquirere, & familiarius atque ut dicitur, intus & in cute auditores suos distincte, quantum fieri potest, nosse debere. Hanc ipsam certe commendavit curam Salvator Noster, quando Luc. XV, 4. boni Pastoris officium describit, quod sc. 99. oves in deserto relinquere, & ad unam perditam, usque dum eam invenerit, abire debeat. Quod tamen eo non extendendum, ac si nulla interea illarum cura, adeoque publica & generalis ovium cura, publicus atque solennis concionandi actus postremo loco habendus, vel plane oblivioni dandus sit, quo quidem suave, & quod fatius dixerim, inane nonnullorum delirium tendit; sed quod major, & publica & privata peccatorem corrigendi, quam emendatum conservandi cura adhibenda sit. Hic enim iam habet, quo semetipsum nutrire, & in veritate Cœlesti conservare potest, ille non item. Huic libet referre, quæ B. D. Olander in Bibl. ad h. l. annotavit: *Ut enim, inquit, ingenium humanum ita comparatum est, ut magis doleat de re amissa, quam letetur de rebus, quas adhuc possidet: ita Christus, Filius DEI, sollicitus est magis de peccatore in viam revocando, quam de iis, qui jam sunt in Ovis DEI: tametsi & horum diligentissimam curam gerat, Ezech. XXXIV. Ergo & nos (præcipue Ecclesiæ Ministri) summo studio in eo elaborare debemus, ut peccatores ad penitentiam revocemus. Quamquam allata hæctenus, pro stabilienda privata auditorum informatione, argumenta sole meridiano clariora sint, ultimo tamen loco, ne justo diffusiores simus, omnibus ac singulis DEI Oeconomis, quæ Paulus Timotheo suo in tota prioris Epistola, præcipue vero illius Cap. V, 1. sqq. præscripsit, diligentissime observanda commendamus.*

Prob. II. ab
interna offi-
ciii ratione.

§. IV. Convincimus secundo veritatem theos nostræ ab interna officii ratione, quod est *ἡ ἀνωγεινὴ*, Act. XX, 28. 1. Petr. V, 2. Non vero cuncto gregi, debita ac sincera operâ attendit, qui, ubi publico officio defunctus est, ubi publice verbum ex ambone, sæpissime vel suam dantatæ eloquentiam ambitiose ostentando, vel plerumque

que temporis in explicando textu haud raro per se clarissimo, consumendo, prædicavit, & Sacramenta dispensavit, de reliquo circa singulos in specie nulla sollicitudine nullave premitur cura, sed vel domi otiosus desidet, vel convivia frequentat, vel captando turpi lucro inhiat, vel, quod dictu horrendum, voluptatibus hujus seculi plane indulget. Cui enim inspectio domus vel cura Reip. demandatur, ei simul injungitur, ut hanc curam, hanc inspectionem exerceat omni eo modo, qui ad eam finem obtinendum est optimus. Quemadmodum Josepho a Pharaone Ægyptiorum Rege gubernatio & cura totius Ægypti, ea tamen lege erat commissa, ut eandem in actum deduceret, munereque sibi delato perfunderetur modo tranquillandæ Reip. omnium commodissimo. Ita quoque se res habet circa Ecclesiæ Ministrum. Cura gregis a Deo ipsi demandata est, ergo omni eo modo eandem exercere debet, qui finem, animarum emendationem & salutem promovere potest. At non tantum per publicam verbi prædicationem, sed quam maxime, immo quandoque, nonnisi per privatam specialemque auditorum visitationem promoveri potest. Id quod ex exemplis ægrotorum, lecto adfixorum, captivorum & aliorum, quibus ob valetudinem sinistramque fortunam publicis congressibus, aut publico Cultui Divino interesse non licet, latis compertum est. Accedit, quod magna pars inferioris conditionis hominum, in hac cum primis terrarum parte, publicos sermones in lingua, Germaniæ superiori maxime propria, pro suggestu habitos sæpiusve phaleratis & sesquipedalibus verbis ubique refertos, ne quidem intelligere, nedum salutarem ex iis usum fructumque haurire possit. *Cum vero anima humane Curator sit Ecclesiæ Minister, ait Venerab. Du. Preses meus in Appar. Theol. ad Epist. Marbach. C. II. X. p. 291. seq. Deoque Justissimo Judici, rationem, si cuius unius jacturam fecerit, reddere teneatur, cur non, quæcumque excogitare possit, studiis, subsidiis, mediis suorum querere salutem, & avertere damnationem debeat? Aut quis hanc (non tantum publicam sed & privatam) in Ecclesiæ Doctore curam, sollicitudinem, severitatem, a Deo quippe præceptam, & Ecclesiæ utilitati unice inservientem, inprobet; egre ferat, sufflaminet? Quis non in Cælum verba laudetque? Et, nisi quis S. Scripturam justa sua amplitudine ac latitudine velit privare, id ipsum ex generali Christi mandato: Docete omnes gentes & baptisate eas, Matth. XXII. 19. comprobati facile intelliget.*

Cum enim simpliciter absque ulla restrictione dicatur, docete, præ-

Prob. III. est
generali
Christi
mandato.

tereaue Scripturæ vocabula in ea, qua unquam possunt latitudine, consentiente tamen textus compage, sint accipienda, ultro apparet, velana audaciæ hominem fore, qui ad solum publicum docendi congressum id velit restringi; quum potius Ecclesiæ Doctoris prudentiæ relinquatur quibuscunque mediis, studiis atque subsidiis, & quacunque ratione utili atque honesta, & publica & privata, id muneris expedire velit ac possit. Ita intellexisse Apostolos, qui singulis personis etiam Evangelium prædicarint, ut ex multis illustre sit exemplum Camerarii Regiæ Candaces, ait *D. Brunni*. supra laudatus,

Probat. IV.
a titulis Ec-
clesiæ Mini-
stris compe-
tentibus,

§. V. Vindicant quoque intimiorem præsentio remque animarum curam *varia & egregia*, quibus in S. Scripturis Ecclesiæ Ministri exorantur, *nomina*. Audiunt enim (1. *Θὸν αὐτοῦ ἐγγὺς*, 1. Cor. III, 9. Quemadmodum vero Deus non tantum generatim, sed & in specie cuiuslibet hominis salutem serio intendit, & in ipso tanquam in individuo efficaciter operatur ad salutem; ita quoque convenit Verbi Ministro, tanquam DEI Cooperario non solum in genere, sed & in specie unum alterumque ex populo fidei suæ commisso, studio docere indefesso, & ad genuinum pietatis studium magis magisque provehere. Quicumque enim ne unicum quidem Ecclesiæ suæ membrum, DEO acceptum, & pretioso Uni- & Primogeniti Filii sui sanguine redemptum sollicitè curat & ad summum usque, quantum quidem mortalibus erit concessum, pietatis fastigium promovere adlaborat, is neque totum Ecclesiæ corpus sedulo seriove curare, sed potius gulæ suæ indulgere velle, præsumitur. Nam paucis, qui debitam curam non impendit, quomodo impendet multis? Enimvero quilibet sedulo sibi caveat, ne tanquam inutilis servus ejiciatur in tenebras exteriores, ubi erit planctus & stridor dentium, Matth. XXV, 30. Audiunt (2. *Nuntii & Legati DEI*, II, Cor. V, 20. Omnis vero nuntius sive legatus a Domino ac Principali suo totus dependet, & ad ipsius arbitrium, nutum voluntatemque in legatione sibi commissa, convertere sese tenetur. Quicumque igitur DEI legatus est, is etiam tenetur benignam ejus voluntatem exquisitissime observare, omnesve sacros suos conatus ad illam componere. At vero DEUS O. M. cuiuslibet hominis æternam salutem serio vult promoveri. E. ad idem Legatus, fidelis sc. Ecclesiæ Minister adstringitur. Dicuntur autem (3. *Pastores*, Eph. IV, 11. Sicuti vero pastoris ovium est, omnes ac singulas oves suas nosse, pascere nominatimque posse vocare, immo non solum vigilare, ut gregem a lupis

lupis fervet incolumem, sed ut iis etiam, quæ morbo aut præsentî periculo sunt expositæ, omnem opem suam impendat, nec unum omnibus cibum proponat, sed diversimode pro rationis status ac temporis nutriat atque conservet; ita quoque Pastoris Ecclesiæ erit oviculas sibi commissas probe & accurate, pro virili tamen, nosse. Non sufficit, auditores generatim informasse, instruxisse; sed ubi cognoverit Ecclesiæ Pastor, unum & alterum ex auditoribus male habere, vi tituli huius Divinitus sibi collati, operam navabit, præsentissime pravum increpare, ignavum excitare, infirmum erigere, robustum consolidare, & sic deinceps, ut adeo per crebram sæpiusve repetitam insinuationem omnium temporum mores, ubi ubi opus, exacte cognoscere, Proverb. XXVII, 23, temporisque successu nominatim, aut certe memoratim, ubi par est, compellere possit. *Ein Hirt nennet seine Schäflein alle mit Namen/ait B. Großgebaur in der Wächterstim C. II. p. 16. Ein Hirt gibt Achtung/wie sich ein jegliches unter den Schäflein insonderheit aus dem fürgetragenen Worte bessere. Und wann er mercket / daß keine Früchte folgen/so forschet er nach der Ursache. Ein Hirte fordert den Gehorsam von seinen Schafen; Und wann sie seinem Wort nicht nachkommen wollen/sagt er der Heerde/ daß dieser und jener kein Schäflein sey / noch in den Schaffstall gehöre. Vocantur etiam (4. Oeconomi in Ecclesia DEI, seu, Dispensatores Mysteriorum Divinorum, Tit. I, 7. 1. Cor. IV, 1. Quam vero Oeconomi sit ea, qua unquam potest cura ac fidelitate rem familiarem administrare, suos domesticos distincte nosse, cibum atque mercedem iusto tempore distribuere, effrenatos desidesq; ad sustinendos excitare labores, & si ad sanam mentem redire detrederent, a cæteris separare tandemque dimittere, adeoque nihil, quod sui est officii (vel metu vel favore impeditus) intermittere; quæ non Oeconomi DEI advertat media pariter atque subsidia, bene regendi Ecclesiam cura suæ commissam? Quam non in dispensandis DEI mysteriis adhibeat prudentiam, ne conscientiam lædat, & vix nunquam terminandum incurrat? quam non & publice & privatim studiosè faciat omnia, quæ ad DEI gloriam, & Ecclesiæ ædificationem credit esse cessura? Vid. Großgebaur l. c. fulsissime de officio Oeconomi DEI disserens, & quæ in fronte statim libri habetur *Censura Facultatis Theol. in clytæ Academiæ nostræ ipsius Tract. præmissa.**

§. VI. Pro corroborando nostro, de privata auditorum inspectione asserto, militabit argumentum *ex ipso sana rationis dictamine sub-*

Prob. V. ex
sana ratione.

DE DOMEST. AUDITORUM

14

orum, Nosse debet in Politia Magistratus, saltim adhibitis ministris, oves suas, h. e. subditos, eorumque conditionem familiarem sibi reddere tenetur, ne nimium expilentur. Et certe Cyrus, Persarum Rex, si fides habenda Historicis, summis extollendus laudibus est, quod in exercitu satis numerofo, omnia singulorum militum nomina cognita habuerit, adeo, ut sine monitore quemvis salutaret, & si opus erat, nominatim quoque ad virtutem hortaretur. In Oeconomia novit fidelis Paterfamilias oves suas, i. e. ceu supra diximus, attendit & obfervat famulitij ac liberorum mores, eosque majori omnino severitate castigat, quam *Elis*, 1. Sam. III, 13. sqq. Et si tam sollicita a pastore pecorum gregi sibi demando, impendenda requiratur cura, quod diximus, certe *multo magis*, (verba sunt D. Tarnov. in Tr. de SS. Min. p. 796.) *pastores Spirituales singularum suae fidei commissarum ovicularum curam habere tenentur.* Nam *absurdum plane est*, inquit *Brunnem. l. c. p. 156. a bubulcis & opilionibus requiri exactam singularum pecudum & animalium notitiam, sed eam non requiri in Pastore animarum, sanguine Christi redemptarum.*

Prob. VI. ab
inductione
ex emplor-
um,

§. VII. Privatam igitur nostram intimioremque auditorum informationem porro ab inductione exemplorum in *V. Noq. T. occurrentium*, corroboremus. Sic JEHOVA Davidis cum Uria & Batscheba factò graviter offensus, *Nathanem* Prophetam specialissime ad eum amandavit, qui eum pio zelo inductus detestandi criminis reum fecit, & ut feriam ageret poenitentiam, sancte commovit, 2. Sam. XII, 1. sqq. *Elias* quoque, Vir animi excelsi, & acer legum Vindex, anno, quo in Zorpa, quae Zidoni est, a vidua, Numine sic disponente supremo, sustentabatur, jubetur a DEO sese Achabo, impio Israelitarum Regi sistere, quem equidem accusati criminis, turbationis scilicet in Israele, retorquendo, optimo jure convicit, sed ad saniorem eamque constantem reducere mentem nullo conamine potuit, 1. Reg. XIX, 1. sqq. 18. f. Sic *Jeremia* demando Dominus, ut descendat in domum Zidekiae Regis Judae, ibidemque Verbum Dei annunciet, & concionem aulicam, qua ad judicium & justitiam, i. e. judicium justum hortaretur, liberrime habeat, Jer. XXII, 1. sqq. In N. T. primo statim loco se offert Sanctissimum Sanctissimi Salvatoris nostri, cujus in docendo quoque vestigia premere debent, quantum fieri potest, omnes Verbi Divini Praecones, exemplum, idque pro comprobanda privata ovium cura quam maxime stringens, Matth. II, 19, & seqq. Quo in loco occurrit

collo-

colloquium Christi cum scriba, qui sese in illius familiaritatem insinua-
re & cum ipso conjungi voluit, ea forte animi persuasione occupatus,
ut unâ cum ipso ad summas dignitates conscenderet, & amplissimas
conquirendi opes ansam occasionemq; impetraret, conf. Luc X, 39. f.
Joh. XI, 23. seqq. Et quid clarius est illo cum Nicodemo, magnæ au-
toritatis Viro, Assessore Synedrii Primario vel Archi-Synagogo, quo
cum de primo ad Regnum Coelorum aditu fusius differit Joh. III, 1. f. q.
Sic quoq; per Samariam transiens in urbe Sichar, a muliere Sama-
ritana hausum aquæ petiit: licet non tam sitiret aquam, etiamsi ve-
hementer defessus, quam æternam mulieris salutem; quod vel exin-
de manifestum est, quia de rebus ad animæ salutem pertinentibus
cum illa in specie conferebat, Joh. IV, 7. seqq. Vestigia Dulcissimi Sal-
vatoris nostri summa cum laude insecutus, & Herodem Tetrarcham,
ut quid commiserit mali, animo volveret atque revolveret, intrepido
fortique animo adhortatus est, *Johannes*, Baptista, ob quod non multo
post ardentissimum sustinere martyrium manūque violenta mor-
tem cum vita commutare coactus est, Matth. XIV, 4. f. *Paulus* certe
non publice tantum, sed & privatim domatimque, quo de s. l. dice-
mus, unumquemque tanquam Paterfamilias liberos & domesticos
suos, admonere nonquam cessavit, Act. XX, 31. f. 1. Thesl. II, 10. f. Quan-
quam vero particularia hæc sint exempla, & ob particulares specia-
lesque rationes plerumque instituta, exinde tamen ad speciales atque
privatam uniuscujusvis animarum Curatoris ἐπισκοπῆν colligere
quam maxime licet. Ubi tamen, cum D. D. *Förstio*, Jenensium
Theol. longe Celeber. in Diss. de privata fidelium institutione §. XIX.
monendum omnino putamus, discrimen inter plantandam Ecclesiam
& plantatam hic nobis non obesse. Necesitas enim privatæ insti-
tutionis supra ex manifestis Scripturæ locis aliisque exinde dedu-
ctis argumentis, in ipsa interna officii ratione & sine, fundata est, quæ
perpetua sunt ac immutabilia, respectus vero Ecclesiæ plantandæ &
plantatæ temporalis, quique institutionem privatam minime tollit.

§. VIII. Denique ad infinita, *gravissimorum Theologorum, provo-*
camus suffragia. Ex quibus, quanta cura, quanta ve sollicitudine gre-
gem fidei suæ commissum, pascere debent atque docere Verbi Pra-
cones, uberrime constabit. Egregia sane sunt & supra omnem lau-
dem nostram posita, quæ habet *B. D. Chemnitius*, qui magnus omni-
no, immo, *Theologorum post Mart. Lutherum fere maximus saluta-*
tur,

Prob. VII. a
perspicuis
gravis simo-
ram Theo-
logorum
suffragiis.

tur, in Postill. Part. I. p. 523. quorum saltem potiora, omnis vitandæ pro-
 lixitatis gratia, hic annotasse omnino iuvabit: Wann ein Prediger sie-
 het/inquit Beatus Theologus, daß die Leute in der ersten Taffel ohne
 Gottesfurcht und Liebe hingehen/ihre Zuversicht nicht auff Gott setzen/
 seines Nahmens mißbrauchen/schweren/lügen/und trügen/ bey Gottes
 Nahmen fluchen/lästern/zaubern/lauffen Wickersehen und Wahrsagerri-
 nach/lassen sich segnen/oder durch andere unchristliche Mittel helfen
 von Schaden und Krankheit/leben in Verachtung des Worts und
 der Sacramenten/entheiligen den Sabbath/gehen nicht fleißig zur Kir-
 chen u. halten auch wohl andere neben sich abe davon/2c. In der andern
 Taffel/daß die Kinder und Gesinde ihren Eltern und Herrn ungehorsam
 sind/die Unterthanen sich wider die Obrigkeit aufflehnen/Eltern/Herrn
 und Frauen/Oberkeit tyrannisiren/Nachbarn/Freunde und Blutsver-
 wandten/leben in Haß und Meid mit einander/seyn unversöhnlich/man
 mordet einander/man frisset/scufft/huret und bubet/man treibet Ehe-
 bruch/Schinderey/Hoffart in Kleidungen/Steblen/Rauben/Lügen/
 Trügen/Geizen und Wuchern geheh im Schwange/böse Leumund und
 Lasterreden nimt überhand/Sünd u. Schande werden ohne Scheu ge-
 trieben. Da muß ein Prediger Acht auffgeben u. solche Sünde strafen/
**und einem jeden seine Lection dafür geben/einem jeden darun be-
 sprechen in gemein und insonderheit/alles zur Besserung/ daß er ei-
 nem jeden sage/was zu sagen ist: Du gottloser Mensch/der du nach Gott
 nicht fragest/ ihn nicht liebest und fürchtest/du solt wissen/ Gott wird
 dich wiederum für sein Kind nicht halten noch erkennen. Du Zauber-
 rer/du Wicker/Segner/ &c. Nec possum, quin subijciam, quæ in
 Postill. Part. II. Dom. Quasimod. p. 87. 88. hac de materia admo-
 dum nervose dixit: Dis ist die rechte Proba, pergit, eines treuen und
 rechten Evangelischen Predigers/wie E. L. oft gehöret/wann einer
 also predigt/daß er seine Kunst beweisen will/redet weitläufftig und ge-
 waltig vom rechten Verstand des Gesetzes **was schon bereit
 das auff alle beste verrichtet/ und die schönsten/ gelehrtesten
 Predigen thut.** Das sind die Herren von der Generalität/ die um
 den Drey rum gehen/und machen es künstlich und klüglich/auff unter-
 schiedliche Art und Manieren/mie mans haben will/&c. wo ers/so
 in gemein bleiben läst/ und hat nicht insonderheit mit der
 Sünde seiner Zuhörer und befohlenen Schäflein zu thun **oder wo er
 sieht/daß einer in Sünden fort fähret ohne Buß und Besserung/ist ein
 Verächter des Worts und der hochwürdigen Sacramenten/fraget so
 viel****

viel nach dem Befehl / als dem Evangelio / und ein Prediger wolte dann gedanken / was frage ich darnach / wer nicht so'gen will / der bleibe zurucke / bespricht ihn nicht seines gottlosen Fürhabens halber / strafft ihn nicht mit Ernst / wann der Prediger NB. noch so gelährt wäre / noch so schöne Predigten thun könnte / so ist er kein rechter Diener Christi / kein nützer Prediger / den Leuten ist mit seinen Predigten nichts gedienet / sondern sein Predigen ist nichts anders denn ein Schnaderey / und vergeblich Ködern / für die langeweile nur angefeilet / damit niemand gedienet ist. Neque vero remissiorigore specialem atque privatam istam auditorum visitationem exigit B. D. Hieronymus Menzelius , Superint. quondam Mansfeld. a Mengerlingio in Scrut. Conf. c. XIX. allegatus, inquit: **GOTT** hat ein hart und ernst Mandat durch den Propheten Ezechiel allen Kirchen-Dienern verlassen. Denn also stehet Ezech. III, 17. f. c. XXXIII, 7. 8. **Du Menschenkind / Ich habe dich zum Wächter gesetzt über das Haus Israel / etc.** Da höret man / welch ein Ernst es unserm lieben **GOTT** ist / um die treuliche Unterrichtung des Kirchen-Ampts / daß Er anzeigt / wo seine Diener werden untreu und unfleißig seyn / daß Er also das Blut der Gottlosen von ihren Händen / und also so ganz schwere Rechnung fordern will. Und erstreckt sich solch ihr Ampt nicht allein ingemein auff das ganze Volk / so ihm befohlen ist / (wie es etliche Generalisten gerne gedeutet haben wolten /) sondern auch insonderheit eine jede Person unter demselben ihm befohlenen Psarr = Volcke etc. Idem eodem profusomodo contendit *Simon Pauli*, in der Auflegung der Sonn- und Fest-Täglichen Episteln durchs ganze Jahr / vel im Aufzug aus der Evangelien Postill / & quemfule allegat *Dedeken*. in Consil. Theol. Vol. 1. Part. III. Sect. III. p. 219. seqq. D. *Simon Musæus* (forte in Postill. über die Sonntag Evangelien) **Wer demnach / ait post prolixiorum huius rei probationem, im Heiligen Predigt-Ampt / seinem Ampt und Beruf / so viel möglich / durch Gottes Beystand will genug thun / der muß je so getreue Sorge tragen für ein Schäflein allein als für die ganze Heerde zusammen / und zwar nach Christi Anweisung / Luc. xv. ist ein gefallener Sünder für 99. Gerechten in sorgfältige Achtung zu nehmen ic.** Ex instituto quoque hac de re agit *Paulus Tarnovius* noster in Oratione publice heic loci A. 1616. habita, & a *Dedek. l. c. p. 653. allegata. Ubi inter alia egregie dicit, si Minister cum fru-*

DE DOMEST. AUDITORUM

18
 Tu velis officio suo fungi, ante omnia cognita ipsi esse debere singulorum suorum auditorum ingenia, mores, profectus, &c. Quod pereleganti simili Medici & hortulani mirum in modum illustrat. Idem in Fr. de SS. Minist. superius alleg. c. XXII. q. 1. p. 795. afferit variisq; argumentis nervose comprobat. Hanc vero privatam singulorum curam ait ibid. a plerisque negari, si non ore, certe corde. Ipse etiam *Arnold. Mengeringsius*, D. & Superint. quondam Hallenf. in cit. Scrut. Consc. Catechet. p. 1352. longe fusissime & magno cum fervore tractat materiam de privata circa singulos auditores cura. Momentum hujus rei statim in limine emphaticis verbis repræsentat, dicendo: Ich wolte/ daß diese Frage (op. an privata singulorum cura sic habenda) mit rothen Zinnober möchte gedruckt werden/ Ja ich möchte wünschen/ daß sie mit güldenen Buchstaben in alle Studir- Stüblein und Bett- Kämmerlein möchte angeschrieben/ Ja daß sie möchte mit eisernen Griffeln und spitzen Demanten/ auf die Tafel der Herzen aller Seelsorger und Pfarr- Herrn gegraben werden/ damit sie nimmermehr solche Frage und Gewissen- Rüge ließen aus den Augen und Sinn- Herzen u. Gedanken kommen. Ach! tretet heran/ ihr lieben Herren und Brüder in Christo/ denen Gott Seine Kirche und Gemeine durch ordentlichen Veruff vertrauet und anbefohlen // Sie sollt ihr wissen/ Ehrwürdiger Herr Pfarrer / es sind euch alle selben Seelen in Eurer Gemeine auff Eure Seel und Gewissen befohlen/ nicht allein in gemein hin / // sondern auch einem jeden derselben Gemeine in individuo, mit Lehre/ Trost/ Unterricht/ Ermahnung und Warnung zu versorgen und zu versehen so viel Euch immer Menschl. und mögl. auff einem jeden insonderheit **Eure Seelsorge und Amts- Pflege / worinnen es vornehmlich zu richten.** Nec aliter sentit Dn. D. *Förtschius* l. c. §. XVII. f. & *Philipp. Henr. Friedlbins* in *Medulla Theologiæ*, per Theoremata, dicta *Classica*, quaestiones, Controversias & Casus Consc. concinnata, p. 1003. quaerit: An sufficiat generalis corruptio & non requiratur, ut Minister cujuslibet vitam exacte cognoscat? Resp. 1) Paulus *Evangelicæ* *ecclesiæ* instituit, & admonuit, Act. XX. 2) Norunt Ministri, quis ipsis in Ecclesia benefaciat, & quis contra nihil erogat, cur ergo ignari deberent esse, num quis dignus Clave vel ligante vel solvente. Allegat eam in rem D. *Krakerizius*, Sen. Theologum de Ecclesia Christi beneficium, qui in Tr. vom Reichstuhl p. 53. f. prolixè consuetis dictis atq; argumentis probat, omnino incumbere Ecclesiæ Ministro, ut specialissimam

nam sibi acquirat auditorum suorum notitiam. Quem hoc in momento recto pede insequitur supra jam laudatus *Theophil. Großgebau* ad Ædem Cathedr. D. Jac. Sacram Diaconus Rostoch. Vigilantiſſ. in der Wächterstimme auß dem verwüſteten Zion. p. 10. ſeqq. Hanc ipſam Paſtoris pro ovibus curam majorem in modum urget *D. Jo. Ludov. Hartmannus*, Roteburgi ad Tuber. Superint. in pietatis praxi Exercitatiſſimus, in Paſtoral. Evang. L. III. c. LXIX. p. 1287. Quanquam ad domeſt. auditorum Viſitationem, de qua mox acturi ſumus, non plane deſcendat. Quanta denique ſeveritate animiq; fervore in ipſum ab omnibus & ſingulis Verbi Miniſtris exactiſſime obſervari velit *B. D. Brunne- mann*, Conſiliarius quondam Brandeb. & in Acad. Viadr. Prof. O. Celeber. in Jure Eccleſiaſtico, Lib. I. p. 155. ſeqq. ex ſuperioribus ſſ. haud obſcure colligere eſt atque videre. Quid igitur tot tantique documentis, ut alia, ne longius a ſcopo, quem ante oculos habeo, abripiar, ſilentio præteream, clarius eſſe poteſt? Equidem tanti ea eſſe roboris, ut vel invitum credere convincant, fieri ſalva & illæſa conſcientia haud poſſe, ut Eccleſiæ paſtor, neglecta privata auditorum omnium ac ſingulorum inſtitutione, publico duntaxat Cultui Divino, & ſermonibus publice ad populum ex ambone habitis inhæreat, aliter perſuaderi non poſſum.

§. IX. Jacto igitur privata auditorum inſtitutionis fundamentum, ad domeſticam, adeoque quaſi a genere ad ſpeciem deſcendimus. Ubi cum præiis notandum: aliam eſſe viſitationem ſ. inſpectionem domeſticam ab ipſis parentibus erga filios, vel Patrefamilias erga familiam ſuam, vi dictorum Gen. XII. 9. Deut. VI. 7. Col. III. 16. conf. etiam *B. Lutheri* ſuffragium, in Præf. Catecheſ. Maj. p. 397. vel ab aliis quoque erga alios ex charitatis Chriſtianæ vinculo Col. III. 16. 1. Theſ. IV. 18. quanquam hæc poſterior multis omnino limitibus circumſcribenda & intra ſuos terminos coercenda, hodieque propter temporum injuriam a paucis exerceatur; *aliam* vero eſſe ab ipſo Eccleſiæ Miniſtro erga auditores ſuæ curæ & inſpectioni commiſſos, inſtitutam. Poſterior hæc vel eſt *occafionalis*, vel, ut ita loquar, *intentionalis*. Hæc denuo vel eſt *particularis* & *extraordinaria*, quæ extra ordinem ob certam & particularem cauſam, vel ab ipſo auditore requiſita, vel a Verbi Miniſtro inſtituta, utpote, ſi Confessionario quidpiam eſt, quod conſitenti ſuo indicandum, & contra: qualem viſitationem licitam eſſe, nemo falſe negabit; vel *ordinaria omnibusq; communis*,

quæ & ab Ecclesia instituta, certis legibus adstricta, & definitis à statis anni temporibus, per ordinarium Verbi Ministrum administratur. De qua heic loci principaliter sumus acturi.

Prob. I. ab
expressis
S. Scripturæ
indiciis &
exemplis.

§. X. Hanc vero non licitam tantum & Verbo Dei convenientem, sed salutarem Ecclesiæ & fructuosam, adeoque eatenus necessitate expediendiæ necessariam quoque esse, manifesta atque aperta convincunt S. Scripturæ indicia, exempla, alique rationum momenta. *Paulus* certe se non tantum publice, sed & privatim domatimq; per singulas domos suas docuisse, & ad pœnitentiam fidemque in Christum multo conatu nisi que invitasse, ipsemet profitetur, Act. XX, 18. 19. 20. expresse dicendo: *Vos scitis, a prima die, a qua transcendendi in Asiam, qualiter vobiscum omni tempore fuerim; videl. servicus Domino cum omni humilitate, multisve lachrymis & sentationibus, qua mihi acciderunt per insidias Judeorum. Quomodo nihil subterfugerim eorum, qua proderant, ut non annunciarem vobis & docerem vos publice & per Domos, &c.* Inde abimus & connexionem & scopum sermonis hujus Valedictorii ea, qua unquam fieri potest & brevitate & perspicuitate, ut pronior nobis aperiatur via, ad metam nostram nostrumque perveniendi scopum. *Paulus*, Christi primum Ecclesiæ hostis existens ingens atq; crudelis, factus deinde, per immensam Dei gratiam, modo prorsus extraordinario sibi collatam, ejusdem magna ex parte fundator, & propugnator severus atq; fidelis, Hierosolymam contendens per Macedoniam iter instituit. Itinere vero isthoc impedito, in Troada usque regreditur ibidemque sermonem in mediam noctem protendit, ac *Eutychem*, longius eo differente, a somno dejectum & per fenestram e tertia contignatione delapsum, ex lapsu mortuum resuscitat. Inde *Miletum*, *Cariæ Civitatem* 12. milliaribus *Epheso*, ut ajunt, distantem, pergit, Presbyterosque *Ephesinos*, quos duodecim Viros illos, qui ipsius *Choro* *Spiritu S. donati* erant, adeoq; ad Ministerium idonei facti, Act. XIX, 6. & præter hos quotquot *Timotheus*, quum ibid. ageret, in Ministerium cooptaverat, fuisse censet Antiquitatum Ecclesiast, & *Judaic. Callentissimus Jo. Lightfootus* in Op. T. II, p. 98. evocatos paterne adhortatur, totusq; in id incumbit, ut ipsis ad oculum demonstraret providam & anxiam, quæ ipsum circa salutem omnium procurandam tetigerat, curam, quam pariter suo in officio, a *Spiritu S.* sibi commisso, indefinenter, diesque noctesque, exercent sibi que commendatam habeant. Non enim, nisi illis tanquam Episcopis & Pa-

stori.

storibus gregis. Dominici, ministerii formam relinquere voluisset, de se prædicasset Apostolus, quod nihil subterfugerit (ex negligentia vel adulandi studio, vel etiam timiditate, id quod innuere videretur dicendo: *ὡς ἰδὼν ὑπεσφλάμην τῶν σύμφορῶντων. ὑποσέλλεσθαι* vero dicuntur, quos metus contrahit, aut, qui tanquam vela colligunt in loquendo) utilium, quo minus annunciaret eosque doceret δημοσία καὶ κατ' οἴκους, publice & per domos, vel ut alia versio habet circa domos, de domo in domum. Pagnin. in singulis domibus. Vulg. per singulas domus; Figurina: domesticatum, domatim, quo ipso præpositionis τὸ κατὰ cum accusativo conjunctæ, significatio omnium exquisitissime exhauritur. Obtinere enim illam vim adverbii, cum infinitis ferme Grammaticis & Lexicographis eleganter ostendit famigeratissimus ille Philologus B. D. *Glasius* in Philol. S. Opere illo insigni Lib. III. p. 576. κατὰ significat per ait, de loco, Act. IX. v. 42. XXI; 21. cum distributione. Tit. I. 5. κατὰ πόλιν per Civitates singulas, seu oppidatim, Act. XX, 20. κατ' οἴκους per domus singulas, domesticatim. Audiamus quoque *Dietericum* Philologorum Celeber. nulli secundum, qui in Lexico Philologico-Theologico Græco-Latino Vol. II. sub lit. O. p. 54. præpositionem κατὰ distributive pariter & adverbialiter reddidit: κατ' οἴκων ait, hin und her in Häusern. Sic κατὰ πόλιν in Epist. ad Titum (1. 5.) ubi de constituendis in singulis urbibus Presbyteris agitur. Domatim diceres, si liceret ita loqui. Quid quod ipse *Megalander* τὸ κατὰ in versione sua nunquam satis laudata atque laudanda cum distributione expresse sumpsit. Vid. Luc II, 41. Non igitur aut templo tantum vicinas, quod nonnullis arridet, aut saltem occasione data, tempora si fuerint nubila, aut Presbyterorum duntaxat, quam sibi opinionem, Viri de cætero piissimi & supra omnem laudem nostram constituti, vendicarunt, sed & reliquorum Ephesinæ Ecclesiæ membrorum domos visitasse, eorumque & incrementa & decrementa Religionis Christianæ explorasse Apostolum, vel inde patet, quia 1. in textu expresse docuisse dicitur, non tantum publice, sed & domatim, sive domesticatim, von Hauß zu Hauß. Quod si vero ad solas Presbyterorum aut domos Templo tantum vicinas restinxis, natura & latitudine literæ, ac ipsa nativa vocis significatione refragante fiet; quia 2.) Objectum & reale & personale, quid & quos publice atque domatim docuerit, in subsequenti

commate 21, manifeste insinuat Paulus, suarumque concionum & institutionum summam ad duo præcipua capita, videlicet ad *penitentiam ad DEUM, & fidem in Dominum nostrum J. C.* concise revocet. Vid. omnino *B. Oslander* in *Bibl.* ad h. l. Quis vero ab omni partium studio remotus facile concesserit, per Judæos & Gentiles solos intelligendos esse Seniores, vel si mavis Ecclesiæ Ephesinæ Episcopos, quibus prima doctrinæ Christianæ capita instillaverit & ad penitentiam fidemque in Christum veram, oratione solida ac gravi invitaverit Apostolus? De quibus non tantum sufficiens & exacta rerum S. notitia, sed debita etiam auditores curæ suæ commissos, ac cum primis laicam rudioremque populum ad Christianorum sortem demum accedentem docendi prælumbatur cura, quoniam jam tum Ephesinæ Ecclesiæ docendæ præerant atque regendæ; immo si haud contemnendæ Lightfooti sententiæ inhærendum erit, nulla prorsus Pauli institutione opus habebant, ab ipso quippe Spiritu S. quo per *Luc. 9. 12.* Apostoli erant exornati, gratiose sufficienterque edocti; neque 3) manus suas tam intrepide lavare, & adeo cordate de se prædicare potuisset Apostolus, quod mundus sit ab *omnium* sanguine, i. e. quod nihil culpæ in ipso resideat, si qui in Ephesina Ecclesia æternò involvantur exitio, quia nihil quicquam in officio suo prætermiserit, quod ad procurandam eorum salutem facere poterat. Vid. *B. Oslander* l. c. Verum enim vero multa sane omisisset, suoque officio nequaquam satisfecisset, si de solis Ecclesiæ Ministris hic sermo ipsi fuisset, quum non tam Presbyterorum quam Gentium Doctor & ut Athanasio audit *ὁ τῆς οἰκουμένης παιδευτῆς* erat. Dices: id ipsum extra omnem rei controversiam positum esse; Apostolum non tantum Presbyteros, sed & alia Ephesinæ Ecclesiæ membra in Via Domini instruxisse summeque necessaria doctrinæ Christianæ capita atque momenta sedulo iis inculcasse; id saltem in quaestione moveri, utrum all. locus de aliis quoque Apostoli auditoribus, num vero de solo Presbyterio intelligendus sit, quod equidem verosimilius esse videatur? Resp. si hoc posterius esse in confesso, omnino consequeretur, Paulum non auditores sed solos docuisse Presbyteros. Nam si unicuique illorum per totum triennium, diesque noctesque, & publice & privatim vel potius domesticatim, effusus lacrumis multoq; adeo labore omne DEI Consilium manifestavit, quantum quanto temporis docendi alios, oculos vagas & palantes in ovile reducendi,

di,

ſi, fractas & luxatas conſolidandi, ægrotis medendi, debiles & infir-
 mas ſublevandi &c. ſupererat? Parum certe aut plane nihil. Hinc
 nondum apparet, quomodo Apoſtolus Ephel. Eccleſiæ Seniores per
 tantum temporis intervallum citra ullam intermiſſionem in munere
 iſtis delato erudire, nec tamen æternam, rudioris populi æque
 fidei ſuæ commiſſi, ſalutem negligere poterat. Quod ſi dix-
 eris, hoc eſſe extra ſcopum totius ſermonis divagari, ac genuinum
 illius ſenſum modo plane militari contorquere, cum, valedictorium
 hunc Pauli ſermonem ad ſolos Presbyteros fuiſſe directum, ita ut om-
 nnes alios ſimpliciter excludat, ex ipſa litera edoceamur: item
 poſtito nondum tamen conſeſſo, hanc viſitationem κατ' οὐκ inſtitu-
 tam ad reliquos etiam Pauli auditores ſpectare, id tamen ſingulare &
 particulare eſſe exemplum Eccleſiæ demum plantandæ, ex neceſſitate
 & metu tyrannorum, in publicam & ordinariam doctrinam Chriſtianiæ
 prædicationem horrendo modo ſævientium, ab Apoſtolo perpetra-
 tum, adeoque in communem regulam temporumque ſequelam tra-
 hendum non eſſe: tunc reſpond. (1.) nos in fronte ſtatim huius ſ. ſapi-
 entibus ſat ad oculum demonſtraſſe, ſcopum ſermonis Paulini alium
 eſſe nullum, quam ut Ephel. Eccleſiæ Senioribus officii ſui formam,
 a ſumma devotiſſimæque erga Epheliſinos cura deſumptam, relin-
 quat. (2.) Cæcus ſic, neceſſe eſt, qui non videat rationem mani-
 feſtiſſimam ex ipſa litera deductam, qua evincitur, non poſſe ſolos Pres-
 byteros, ſed vel maxime reliquos Epheliſinæ Eccleſiæ auditores ſpe-
 ctare curam ab Apoſtolo Senioribus ſuis ad imitationem propoſitam,
 quod nim. docuerit & publice & κατ' οὐκ, domatim, per ſingulas
 domos, durch die Häuſer von Hauß zu Hauß. Solas vero Presby-
 terorum domos viſitare, non eſt viſitare omnes ſingulas ve, aut docere
 domesticatim. Quod vero attinet (3.) Colloquium non cum audi-
 toribus ſed Senioribus inſtitutum, dicendum, id nihil impedire, quo-
 minus per illud & in illo Epheliſinæ Eccleſiæ auditorium intelligi que-
 at. Siſtebant enim illi repræſentativam quaſi Eccleſiam, per quam
 Paulus reliquos ſuos omnes alloquebatur auditores, quemadmodum
 mos iſte non ſolum recentiſſimis noſtris, ſed & antiquiſſimis V. T.
 temporibus fuit uſitatiſſimus. Quæq; præterea ex verſu 25. magnam
 capient lucem. Noſſari merentur, quæ Cornel. a Lapide de loco noſtro
 Paulino ſentit in Comm. ad h. l. p. 304. inquitens: Eſto, directe alloqua-
 tur Paulus majores natu, tamen in illis alloquitur cæteros fideles, quos
 ſeniores

DE DOMEST. AUDITORUM

24
singulos habebat in ore & corde. (4.) singulare hoc esse exemplum, quod dicitur, tanti roboris non est, quod ideo contractas victasque manus præbere debeamus, cum unicum exemplum singulare, generalem regulam possit stabilire, sc. si virtualiter, quod ajunt, insit universale, si communis quædam ratio in illo animadvertatur. (5.) negamus, Apostolum ex metu saltem & impiorum hominum tyrannide coactum, domesticum hocce munus docendi obiisse; contrarium namque supra ex vi vocis *ὑποτάσσας* satis superque fuit evictum, idemq; magnum accipit robur ex eodem profus exemplo, Act. V, 42. Ubi Apostoli dicuntur, quamquam propter prædicationem Evangelii flagris fuerint cæsi, nihilofecius tamen strenue animoq; infracto non tantum publice in Templo, sed & privatim κατ' ὄμιον evangelizando docendoque continuasse. E. nec Paulum tyrannorum persecutiones, præsertim cum jam tum maxima Ephesinorum pars, per ineffabilem Dei misericordiam, vitam elegerit optimam, i. e. Christianam, attendisse haud improbable est. Denique (6.) quæ de discrimine inter Ecclesiam plantandam & plantatam supra §. 7. diximus, huc quoque optimo jure referri possunt. Summam enim privatam (consequentem etiam domesticæ institutionis necessitatem, tantquam ad interna & officio Ministri essentialia, quæ perpetua sunt & immutabilia, respectus vero Ecclesiæ plantandæ & plantatæ temporalis & pertinentem, quæ, quomodocunque fiat prudentiæ Ministri relinquatur, supra fufius atque uberius intimavimus. Quibus ipsis probe observatis, omnes aliæ aliorum excursiones quasi habena cohiberi, carnisque curam quodammodo redolentes distinctiones ad auctorem suum facili negotio remitti poterunt.

Prob. II. ab
 Eccl'is
 Domest.

§. XI. Neque desunt alia haud exigua rationum momenta, quibus assertum hocce nostrum vere Christianum non tantum in tuto collocari, sed & communiri ac corroborari facile potest. Sic argumento ab Ecclesiis Domesticis deducto ad illud facile colligere negotio possumus. Dividitur a. militans in terra Ecclesia in *Universalem* seu Catholicam, & quidem vel absolute vel secundum quid talem; & in *particularem*, quæ consideratur vel ratione temporis, prout alia est V. alia N. T. Ecclesia, vel ratione loci, prout alia colligitur DEO in certo quodam Regno & ditione certa, quæ uno verbo *Diocesana* dicitur, alia in certa urbe & pago, quæ *oppidana vel ruralis* audit, alia denique in sola domo a certa familia, quæ dicitur *Domestica*, in qua Spiriti.

Spiritus S. in Compendium quasi contraxit ea, quæ alias in Cœtu fidelium conspiciuntur. DEUS enim & hic in medio parentum est cum liberis & tota familia in nomine suo congregatorum, audit & exaudit preces ipsorum, eorumque laboribus Coelitus benedicit. Nobis, ne a scopo longius aberremus factemque in alienam messem mittamus, posterior hæcce, quippe in ipsis S. Literis fundata, paulo curatius penitiusve considerata, & quænam, vel exinde in Ecclesiæ Ministrum, illi in specie quoque invigilandi, redundet obligatio, faciendum est periculum. Manifesta a. illius passim reperiuntur indicia. Sic Paulus absoluta de præcipuis Religionis Christianæ Capitibus doctrina, multis, ut moris est, salutationibus suam ad Romanos Epistolam terminaturus, expresse scribit: *Salutate τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίαν, Ecclesiam, quæ in domo illorum est, vel Domesticam eorum;* sc. Aquilæ & Priscæ, qui Conjuges pientissimi & in propagando Christi regno veroque pietatis studio nulla ratione erant defatigandi, Ecclesiam Rom. XVI, 5. conf. 1. Cor. XVI, 19. item Col. IV, 15. *salutate Nympham* (qui fidelis & pius quidam frater fuit) *καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῆς Ἐκκλησίαν, & Ecclesiam, quæ in domo illius est.* Ad Philem. v. 2. Paulus Philemoni &c. *καὶ τῇ κατ' οἶκον σου Ἐκκλησίᾳ, & Ecclesia, quæ domi tuæ est.* Salva interim rei veritate diffiteri non possumus, Interpretum numero haud paucos per Ecclesias hæc Domesticas intelligere cœtum fidelium, qui ad Sacra officia peragenda in privatis nonnullorum ædificiis convenire consueverat; tutior tamen & verosimilior videtur illorum esse opinio, qui solas domesticas pieque institutas intelligi familias adlerere malunt. Qua de re, misis aliis bene multis B. D. *Baldwinum*, Theologum de Ecclesia Christi bene meritum, in Anal. ad c. XVI. Ep. ad Rom. p. m. 265. perbelle dicentem allegare juvabit: *Singulare beneficium notat, quod ab illis duobus sibi fuerit præstium. Quale a. fuerit — & hoc coram Romanis publicis hæc litteris testatum facere, ac propterea & ipsos & familiam ipsorum, quam Ecclesiam domesticam appellat, peramanter salutat. & p. 267. Aphorism. Theol. III. sequentia offert: Idcirco Paulus noster salutem non adscribit Aristobulo & Narcisso, sed iis, qui erant de domo eorum in DOMINO. b. e. familiaribus ipsorum ad Christum conversis. Quæ p. 556. tanquam aperta & indubitata conspiciuntur repetita. Innumera prope Theologorum quoque exterorum testimonia, huc facientia, brevitatis studio, si jure merito alto præterimus silentio. Unicum *Estis* e S. J. testimonium heic loci*

D

addu-

adduxisse sufficiat, qui in Com. ad Col. IV, 15. egregie ait: *Familia Christiana vocatur ab Apostolo Ecclesia; propterea quod sit fidelium multitudo, non qualiscunque, sed sic ordinata, ut in ea alius præsit, alii subiecti sint; idque etiam aliquo modo in his, quæ ad religionem & salutem animarum spectant.* Hinc inde satis superque patet, domesticam quoque familiam veræ Ecclesiæ nomenclatura insigniri. Nomen vero Ecclesiæ, etsi de omni cœtu vel convocatione apud Græcos enunciari soleat, tamen quia res Divinæ & Sacræ sua Majestate, veritate, dignitate, omnibus denique modis humanas & profanas superant, eo factum est, ut communiter Ecclesiæ nomen *κατ' ἐξοχήν* congregatio illa designetur ex Scripturæ usu, quam DEUS evocatione salutari evocat, vid. *Dieterici* Antiq. Bibl. p. 14. b. Ne vero talis privata vel domestica potius Ecclesia in corruptam abeat perverfamque, verum omnia in iustum atque decentem ordinem partim redigantur, partim in illa conserventur, Ordinario Ecclesiæ Ministro omnino prospiciendum est. Quamquam enim quilibet Patrefamilias in Ecclesia sua domestica, seu supra §. 9. demonstratum dedimus, immo in horum defectu mater quoque vel hera, juxta Eph. VI, 1. aut etiam juvenutis Præceptor quaecunque docendi officium sustinere, Ecclesiæque domest. antistitem agere, Catecheticum & alia pietatis exercitia cum suis instituire possit ac debeat; officii tamen ratio requirit ut Ordinarius Ecclesiæ Minister, quippe qui præ illis in salutari profecit, aut ad minimum profecisse præsumitur, doctrina, etiam his, tanquam universæ Ecclesiæ suæ partibus, suam impendat vigiliam suumque illis superaddat officium. Quanta enim inter ipsos heros ac heras sæpe conspiciatur ad omne bonum somnolentia, crassa ingeniorum ruditas & ignorantia stupenda; ipsa fere gentili major atque superior, qui ne ipsimet quidem, etiamnum exigua fidei suæ rationem reddere, nedum domesticos suos ad beatiora in dies veræ & non fucata pietatis incrementa provehere possunt, quotidiana eheu! exclamitat experientia. Crescit interea periculosa carnis securitas, & peccandi licentia omnino detestanda, gravissima auribusve castis non proponenda, intra privatos parietes perpetrantur peccata, exoriuntur lites filiorum cum parentibus, nisi intercedat vel Magistratus Pol. vel etiam Ecclesiæ Ministri medela, ferme incurabiles, & quæ id genus sexcenta sunt alia. Quid ergo faciendum? Ergone in his omnibus subticendum & in tot tantisque Domesticorum sceleribus verbi Ministro connivendum? Absit! Sed ut exemplo Apostoli omni-

omnibus omnia fiat, 1. Cor. IX, 22. singulorumq; salutis curam fideliter in se suscipere, &, quantum potest perficere velle, ipso opere demonstrat, ipsas suorum auditorum domos, exemplo Apostolorum, cum ob presentiam totius familiae, parentum, filiorum ac totius denique famulitii commodior ac utilior nulla se exhibeat occasio, ex consensu Magistratus Pol. si non semper expresso, saltem tacito, tineat, & pro ratione ac conditione status ordine ac prudenter procedat; qua de re pluribus infra. Quemadmodum enim nulla vix Ecclesia sine visitatione; ita nec domestica, ob praegnantissimas modo insinuat ratios, sine illa consistere potest, nisi, ut illae penitus intereant, permittere velimus.

§. XII. Idque porro ex *necessaria comprobamus consequentia*. Prob. III. ex
justa conse-
quentia.
Qui enim privatam visitationem praecipit, is consequenter praecipit omnem eum privatam visitationis modum, per quem visitationis finis omnium optime potest obtineri. At potest per domesticam. Id quod vel ex sola qualiqua responsione, ad frigidam, quae formatur, exceptionem, nullam esse sequelam, privatim admonendus est, ergo domi vel domestica visitatione, quum Ecclesiae Minister peccantem ad se accersere, per epistolam vel per alium monere possit, uberius constabit. Nam qui aliquid generalibus verbis praecipit, is ejus prudentiae relinquit, nisi specificè exprimat, quomodo id effici velit, qua ratione omnium optima & commodissima id expedire velit vel possit. Ita Christus praecipit discipulis, ut eant in universum mundum & praedicent Evangelium omni creaturae. E. in libertate discipulorum relictum fuit, utrum proficisci vellent pedibus, an rheda, an equo? an terra, an fluviis, an mari? An praedicare voce, an epistola? an per se, an per alios? Ita quia cura pastori non tantum publica sed & privata (quod supra fufius probatum ivimus) omnium singulorumque omnium commissa est, ne vel una pereat, relictum ejus arbitrio est, utrum easdem necessitate exigente vel accersere in Ecclesiam, vel in propriam domum, vel in eorum aedes sese conferre & examen instituire velit, solum id fiat, omni eo modo, qui ad privatam visitationis finem assequendum optimus est & convenientissimus. Cum vero propter totius familiae praesentiam, aedes omnium commodissimus sint locus, nec raro accidere solet, ut alii, vel nimia & efforta senectus, alii morbis diuturnioribus, ceu loquitur *D. Hartm. l. c.*, alii alii corporis defectibus impediti, Coetus Ecclesiae publicos nunquam frequentare, neque etiam vel cathedram confessionalem, vel catecheticas infor-

mationes, vel ædes parochiales, vel locum tertium alium adire, aut pietatis exercitio interesse possint, attamen Verbi Div. doctrina, institutionibus & consolationibus omnium maxime opus habeant. modus *domatim* sive per-domos suos visitandi & ædificandi auditores, accedente Summi Magistratus iudicio, & Divino præcepto, & ad debitum finem omnium optime obtinendum, quam maxime erit conveniens, salutaris, utilis atque honestus. Neque excipi potest, privatas ædes abusus variis esse obnoxias, posse Pastorem in iis semina hæresium spargere, posse epulari &c. Nam a posse ad esse N. V. C. Nec res bona rejicienda est eo, quod potest degenerare in malam. Uxor honesta in adulteram, vinum in acetum mutari potest, nec tamen ideo uxor improbanda vel vinum prohibendum. Idque secundo Ecclesiæ Pastor etiam poterit facere in domo propria. Præterea si his in locis Pastor ipse non raro in cujuslibet ædes privatas sese confert, ut frumentum missaticum, farciminaque colligat, quod quamquam & ipsum abusus sit obnoxium, tamen nemo hoc reprehendit, & si abusus interveniat, eidem Magistratus auctoritate sua medetur, ita idem poterit heri in Visitationibus domesticis.

Prob. IV.^a
summo fructu in Ecclesiam redundante.

§. XIII. Has insuper harumque necessitatem elegantissima insinuare ratione argumentum, ex *summo hinc fructu* in Ecclesiam redundante nostram, nulli dubitamus, Cum enim nullum, immo ne minimum quidem, quo Ecclesia Christi iuste dilatarı pietasque non fucata proveri poterit & adaugeri, medium susq; deque habendum aut prorsus omittendum, sed potius summa cura ardentiq; studio amplectendum & in usum deducendum sit, quid ergo de hoc ipso, suos hoc in negotio, per domus visitandi auditores, dicemus instituto? Medium certe est imbibendæ accuratæ de Deo rebusque Divinis notitiæ promovendæq; vitæ sanctimonix longe utilissimum. Etenim Visitatio ejusmodi frequens, recte liciteq; instituta, medium est præcavendi, explorandi, corrigendi, tollendi ac eradicandi vitia, scandala, defectus & morbos fortissimum pariter atque saluberrimum. Eo namque recte adhibito sæpiusve repetito, auditores ad reverentiam, ubivis fere locorum tam erga Deum quam erga Ipsius Ministros pro dolor! valde concisam, honorem ac obedientiam majorem impelli, & ut intra terminos modestiæq; cancellos sese contineant, incitari ac permoveri, profectus & mores ipsorum nonnunquam valde dissoluti penitus explorari & emendari, hæreses quasi occulta, illegitima nonnullorum hodieque maxime fecunda conventicula, turpia facta, turpi-

turpillogia, lites contentionesve inanes, quæ alias impune grassantur, & ab Ecclesiæ Ministris haut absq; periculo ignorantur, elegantissima ratione compefci, errantes, aut mysteriorum ad salutem ipsis profuturorum ignari informari, segnes atq; desides suo exemplo excuscati, ad sanctioris vitæ institutum, (suggerendo salutaria monita, ostendendo, commendando libellos, ei rei utiles, præfenti inflammatione deduci, Legumq; Divinarum & humanarum contemptores observari, corrigi, in viam reduci, aut sicubi pertinaces aliisq; ostendiculo fuerint, vel ad Magistratum deferri, vel senfuris Ecclesiasticis coerceri, ceu sentit *Dn. Præses meus* in apparat. Theol. ad suppl. Marbach. Opere illo insigni & rerum verborumque gravitate ubique referto c. lxx. p. 291. ob familiorem ac intimiorem totius familiæ præsentiam felicissimo cum successu possunt. Ut adeo quantum ex illius neglectu pariter atque contemptu Ecclesia Christi patiatu detrimentum, & in ipsum Ecclesiæ Ministrum redundet periculum, facile appareat. Annon Ecclesiæ Pastor reus sit mortis æternæ, omniumque earum animarum, quæ ipsius negligentia culpa pereunt, & per privatas admonitiones domi factas ad saniorem mentem reduci potuissent? Dann sagstu es ihm nicht / inquit JEHOVA, so wil ich sein Blut von deiner Hand fordern. At non semper convenit, ut publice redarguatur peccator, si nempe peccatum non sit publicum, aut aliæ rationes obstant, quo minus publice pro concione redargui possit. E. privatim, cumque privata admonitionis modus non sit utilior, quam qui domi peragitur, quemadmodum supra commonstratum fuit, domesticatim quoque compellendus, es mihi ihm gesagt werden. Vid. B. Brunnem. c. l. p. 158. seqq.

§. XIV. Ne vero institutum noviter excogitatum orbi quasi obtrudere, remque nullis unquam temporibus usitatam commendare velle videamur, exempla non equidem longe conquesta adferemus, quæ inter Argentoratense hac ipsa in Disputatione impenfe meritoque laudavimus; quod representatur in Apparatu *Dn. Præsidis mei*, sæpius allegato, fusiusque describitur in ipsis Epistolis Epist. CXV. Part. IV. pag. 415. s. a *Jo. Pappo*, Argentoratensium Theologo longe Celeberr. ex qua luculenter apparet, quanta cura tum temporis hoc egerint Doctores & Ministri, ut utilissimum hoc institutum in effectum deducerent. Potius hujus tantum ipsius, in qua auram trahimus, provinciæ, hujusque ipsius, quæ liberale studiis nostris hospitium præbet, urbis exempla adducemus. Nunquam in

Prob. V. a
damno in
Ecclesiæ mi-
nistrum &
auditiorem
redundante.

Prob. VI. ab
Exemplis
approbatis.

animis hōrum locorum intermoriatur, dum hujus universi machinā stabit, memoria immortalis Principis, GUSTAVI ADOLFI ME-
 CLENBURGICI, qui, quæcunque ad promovendam subditorum
 suorum pietatem facere quacunque ratione poterant, gravi semper
 consilio & studio severissimo executus est. Cum de salutaribus in-
 stitutis, quibus Ecclesias suas ERNESTUS DUX SAXO-GOTHA-
 NUS, *Pii* ideo cognomen ab universo orbe promeritus, exornaverat,
 publica fama loqueretur, Ecclesiarum inde Ministrum, *Michaëlem Bran-*
denburgium, magni illius *Salon. onis Glasii* Generum, *Boizenburgum*,
 hujus provinciæ ad Albim haud ingnobile oppidum, vocavit, Districtus
 illius Præpositum & Ecclesiæ Pastorem futurum, qui & scholas, nullo
 soluto pretio frequentandas, in omnibus singulisque tractus illius pa-
 gis, excitandas, & modum, quem vocant, catechisandi, cui se omnes
 singulique Ecclesiarum auditores, cujuscunque conditionis & ætatis,
 qualibet die Dominica subjicerent, in Ecclesias suas introduceret. Id
 & factum est uberrimo cum Ecclesiarum illarum fructu. Nec in his
 institutis PRINCEPS acquievit, sed cum per scholas & catechisatio-
 nem rerum tantum sacrarum & ad salutem pertinentium accuratior
 notitia acquireretur, ad particulariorem etiam disciplinæ Ecclesiasti-
 cæ, qua improbi mores corrigerentur, piæque vitæ exercitium magis
 stabiliretur, observationem processit. Instituto equidem plane inæsti-
 mabili. Quam in rem quamquam plurima ab Ipso mandata & ordina-
 tiones emanaverint, mihi tamen suffecerit, ex uno tantum atteroque
 id, quod ad scopum nostrum pertinet, bona cum venia *Venerandi Dn.*
Præsidis mei, a quo mihi ista benevole communicata sunt, attulisse. Ita
 autem DUX religiosissimus ad *Danielem Janum*, tum quidem Ecclesia-
 rum in hoc ipso Districtu Superintendentem, epistola XXIV. Martii
 Anno MDCLX. exarata: Demnach Wir Uns nichts höhers angelegen
 seyn lassen/als daß im Geistlichen Stand gute Ordnungen erhaltenhin
 gegen Coruptiones und böse Gebräuche abgeschaffet werden/ so haben
 Wir auch eine hohe Nothwendigkeit zu seyn befunden/ dahin mit ganz
 hem Fleiß zu sehen/daß die Kirchen-Disciplin in genauer Observanz ge-
 halten werde. Weil aber darinn bißdahero ein grosser Mangel verpflu-
 ret worden/als will höchst vonnöthē seyn/dabey allen Fleiß inskünftige
 anzuwenden. Zu dero Behuff Wir dann hiemit verordnen/ daß wann
 die Obrigkeit durch gewisse Delationes, oder ein heimlich oder ein öffent-
 lich Gerücht eine Sünde erfahren/ man fleißig/unter welche Pfarrr der
 Uebeltäter gehöret/nachfrage/und wann solches fund/ sol der Prediger
 desselben Orths befraget werden/ob die in seinem Kirchspiel begangene
 Misse

Mißthat bewusst oder nicht seye? Hat Er darum keine Wissenschaft/
 soll ferner Examen angestellet werden/ob das Delictum also beschaffen/
 daß Er nach fleißiger Verrichtung seines Ampts es habe wissen können/
 in solchem Fall soll Er wegen seiner Nachlässigkeit ob latam culpam ge-
 straffet werden/daß Er in seinem Ampt nicht fleißiger gewesen. Damit
 aber denen Priestern Ihrer eingepfarrten Fehler desto weniger verborg-
 gen seyen / sollen sie sich nicht contentiren / wann sie Ihre ordentliche
 Predigen thun/ihre Beicht anhören/sie darauff absolviren/u. die Heil.
 Sacramenta administriren/wann sie ihre Pfarr-Kinder wissen u. fen-
 nen/wie viel sie derer haben/sondern sie sollen auff aller u. jeder insonder-
 heit Leben u. Wandel genaue Aufsicht haben/fleißig nachforschen u. ach-
 tung geben/ob sie fleißig zum Gehör Göttlichen Wortes sich einfinden/
 bey der Beicht hergliche innerliche Reue u. Leid über ihre Sünde bezeugen
 mit gebührender Andacht und Ehrerbietung die H. Sacramenta
 empfangen / ihr Leben darnach rechtschaffen bessern / wie sich im Haus
 Mann und Frau/ Eltern und Kinder/ Herr und Knecht mit einander be-
 gehen wie jeder sich gegen seinen Neben-Christen anstelle u. was jeder
 treuer Seelsorger zu dessen Erkundigung wird nöthig befind / fleißig u.
 treulich verrichten. Sequitur, quomodo cum refractariis & in peccatis
 contumaciter perseverantibus sit procedendum. Accidit postea, ut
 cum de sagis & veneficis publica lumerentur supplicia, eaque occa-
 sione variarum & anilium superstitionum copia in lucem protrahere-
 tur, foeditate & impietate rei motus PRINCEPS, specialem illam Mi-
 nistrorum Ecclesiae curam ad domesticas visitationes, in quibus huic
 praecipue malo remedium quaereretur, restringeret, mandato eam in
 re n ad *D. Michaelis Siricium* die xvi. Decembris anno MDCLXXXIIII. emis-
 so, in quo enarrata superstitionum occasione eidem injungit: Daß
 Ihr bey denen Euch untergebenen Predigern die Verordnung machet/
 daß sie und ein jeder für sich in denen zu seiner Pfarr gehörigen Dörff-
 fern herum reißend/Dorff bey Dorff u. Haus bey Haus nach der Un-
 terthanen u. Einwohner Leben und Wandel/auch ob selbige in einem u.
 anderem einigen Aberglauben gebrauchen u. spühren lassen / sich behut-
 sam u. genau erkundigen sollen. Qua de re Pastores singuli, Visitatione
 defuncti, ad Superintendentem quotannis referrebant, divisa in duas
 partes recensione; 1. Was der Zuhörer Lebens- Wandel u. Christen-
 thum belanget. 2. Was den Aberglauben betrifft. Quod non pote-
 rat non esse utilissimum & saluberrimum. Transeo ad exemplum
 hujus civitatis nostrae, in qua notum universis est, ex veteri instituto
 quemlibet *ædium* sacra^m Diaconum, eumque postremo plerumq;

DE DOMEST. AUDITORUM

32
 in ministerium assumptum, quolibet anni cujuslibet initio teneri *nar*
ōxeg, seu quoad singulas suæ Ecclesiæ domos instituere visitationem,
 in qua convocatis omnibus domesticis, liberos servosq; & ancillas,
 quid in Christianismi exercitio superiori anno profecerint, examinat,
 diligentes dilaudat, desidēs reprehendit & exhortatur, patres ma-
 tresque familiās in iis omnibus explorat, quæ ad Christianæ pietatis
 studium pertinent, & quorum specialia capita infra signaturi sumus.
 Si quid dissensionum rixarumque inter Conjuges, si quid vitæ scan-
 dalosæ inter domesticos, si quæ suspicio, fama disseminata, aut
 aliunde cognita, ad Ecclesiæ ministrum dimanaverit, id ea cum pru-
 dentia & circumspetione, ne vel reverentia liberorum servorum-
 que erga parentes & heros, in discrimen adducatur, vel sinistris &
 probrosis rumoribus ansa detur, & cognoscitur & dijudicatur. Si
 quæ videntur ad Collegas referenda, cum ejusmodi sunt, ut subiceri
 nequeant, nec ab uno componi, conjunctis consiliis operaque expedi-
 untur. Ita quæ notitia a singulis ob negotiorum molem & multi-
 tudinem acquiri nequit, ab uno comparata ad reliquos, ubi opus est,
 diffunditur, omnesque adeo in negotiis sacris, si non quo id optant
 atque desiderant, saltem quo possunt, progrediuntur. Hæc igitur
 duo, eaque domestica exempla, ad sanctitatem & utilitatem illius insti-
 tuti, de quo disputamus, demonstrandam abundantissime nobis suffi-
 cient.

Prob. VII.
 testimoniis
 doctorum,

§. XV. Provocamus postremo ad testimonia approbationesq;
 Celeberrimorum, cum Veteris tum recentioris Ecclesiæ Doctorum,
 qui omnes, quodam quasi consensu, præfentioribus omnino studiis,
 quam qualia in vulgaribus ad populum sermonibus cernuntur,
 severiorique disciplina, quantum fieri potest, populum fidei suæ com-
 missum, non in suggestu tantum, sed etiam domestica visitatione
 docere, & impune grassantibus vitiis remoram injicere debere Ver-
 bi Ministrum, non abs re judicarunt. Sic præclara *D. Chrysofostomi*
 hoc de negotio occurrit sententia, qui L. 3. de Dignit. Sacerd. ait:
Si non per singulos dies, magis, quam Scriba aliquis, domos omnium E-
piscopus frequentaverit, offensiones protinus nascentur innumerae. Neque
enim ii solum qui agrotant, sed & qui sani sunt, invisit se volunt. Id si
 requisiverunt tum ipsi auditores, quanto magis Episcopi hoc fue-
 rit officium? Quid vero de hoc instituto sentierit *Johannes Pappus*,
 Vir magnus, ob egregia in Ecclesiam Argentinensem merita, a Jo.
 Conr.

Contr. Dannhauero, Part. II. Spec. Theol. Symb. Dial. 3. c. I. denominatus, ex superioribus patet, & ex infra dicendis uberius constabit. In eandem quoque rem inclinantem deprehendi *Simonem Sulcerum*, Theologum Basileensem famigeratissimum, Virum optimum & in doctrina sincerissimum. Nam, cum de novo illo, supra laudato, in Ecclesia Argent. ordine, Theologorum Basileensium consilium peteretur, rescripsit Sulcerus in cit. Epistolis Ep. XCIV. Part. IV. p. 415. eum ipsis usque quaque placere. Conf. quoque Ep. ejusd. partis XCVI. in qua eum ipsum singulari cum ἐμφάσει collaudat. Eidem porro negotio suo applaudit suffragio, deque eodem elegantissimum tulit iudicium *Jacobus Andrea*, Incomparabilis Ecclesiæ Doctor, c. I. Ep. XCVII. p. 418. Ex instituto quoque pio zelo inductus, hac de re egit *Paulus Tarnovius*, Rostochiensium quondam Theologus Celeber, in all. Orat. Dedekenni, Consil. Theol. inserta, Vol. I. Part. III. p. 653. Putat ibid. p. 656. probabile esse, quod ex Visitationibus his trimestribus ortus sit der vier Zeiten Psenning, adhuc hodie usitatus. Quæ iisdem fere verbis repetita conspiciuntur in laudatiss. Tr. de SS. Ministr. L. II. c. 3. p. 446. f. & p. 801. Nec remissiore rigore de salutari hoc instituto differit *D. Mengeringsius*, supra memoratus, quin potius magno verborum pondere, animique severitate omnino laudanda, exoptandum esse, ut ubique in omnes Ecclesiæ nostræ partes involvatur, & ubi jam fuerit introductum, sartum tectumque conservetur, adserat in Scrutin. Conf. Catechet. c. XIX. q. 14. Quamvis non multo post de hoc suo rigore notanter remisit, omniaque argumenta, quibus antea l. c. suum stabilire assertum ac communire magno cum fervore conatus est, in dubium revocare, omnemque probandi vim illis adimere, veritus non sit. Cujus in vestigio insistere *D. Haremannum* ex jamjam infin. Pastoral. L. III. c. I. XII. notissimum est. De quorum instantia mox uberius dicetur. Cedro vero digna sunt verba *Dn. Presidis mei*, quæ continentur in citatis s. Appar. Epist. Marb. c. II. p. 289. Quibus magno conatu nifuq; flagrantissimo serioque animi affectu veram & non simulatam pietatem promotam, adeoque ad hunc finem eo feliciter obtinendum, nostrum quoque institutum in Ecclesiæ pomeria introductum cupit. Idque p. 291. f. singulari cum ἐμφάσει repetit & gravissimis rationum momentis uberius deducit. Connotari quoq; meretur *Henr. Gusselm. Scharff*, SS. Th. Lic. & Superint. de Ecclesia quondam Lun. bene sollicitus, qui in egregio li-

bello, cui titulus: Die Lünische Rechnung/ vorstellend die Pflichten des Pr. digers und seiner Zuhörer p, 359. seqq. nostrum institutum tanquam Verbo DEL omnino conforme, non tantum impense laudat, sed & præterea ex quotidiana praxi & proprio suo exemplo, *kat' omnes* visitando, formam modumque indicando, animarum Curatoribus etiam atque etiam commendat. Scripsit quoque Dissert. Epistolicam Spiritu & prudentia plenam, *Matth. Dreymannus*, Comit. Ravensb. Superint. ad omnes Verbi Div. in Ravensb. Comit. Ministros, in qua, ubi de statu Ecclesiæ hodierno, & habitu Ministerii DEO sacri dixerat fusius atque sprolxius, suum quoque de præsentī instituto subjecerat iudiciū, quod huc allegasse haud pœnitebit. *Præprimis maxima*, inquit l. c. p. 41. *cautione opus fuerit in privatis visitationibus hominum cura nostra commisso. Equidem crediderim omnino nullum aptius & efficacius exquiri posse, edificanda plebi & restauranda vita Christiana remedium, quam visitationis domesticæ.* Laudat præterea hoc institutum impense *D. Spenerus*, in den Theol. Bedencken Part. I. art. III. Sect. XV. p. 679. & art. V. Sect. XXI. p. 78. Eoque uti ait Calvino-Reformatos Francofurti: se tamen metuere, ne in actum possit deduci, obrationes in colophone Dissertationis nostræ producendas diluendas ve. Idem habet ibid. p. 75. & quatuor Objectiones, quæ contra has visitationes vulgo proferuntur, vere rectissime que refellit. Conf. etiam Part. IV. p. 305. f. ubi de privata auditorum visitatione specialique Ministrorum cum suis auditoribus Conversatione dicit eleganter asseritque; *Es wäre gut/wann einer seine Beichtfinder/ so viel er Zeit hat/ bisweilen besuchte und ihnen mit That und Zuspruch an die Hand gieng; Conqueritur, daß ihme die Gabe nicht gegeben sey/ die privat. Erbauung in der Application ad individua zu suchen. Darüber er sich mehrmahl beirübe. Verum exigua hæc est visitationis Domest. species ein Beichtfind zu weilen besuchen und allerhand Politische Gespräch mit ihme zu haben. Qualis visitatio voluptatis potius, quam ædificationis gratia instituitur. Utrum vero in hac, quantumlibet occasionali tantum visitatione, cum de rebus potius quotidianis, quam Sacris & de Christianismi serutinio colloquium instituitur, sufficiat sese excusare, donum hoc sibi datum non esse, annon potius Politicismum sapiat, aliis dijudicandum relinquimus. Nec vero defunt luculenta Jctorum, pietatis laude Celebrium, testimonia, ex quorum qualiquali recensu, hujus instituti utilitas atque necessitas, cuilibet ab omni partium studio remoto, deque Ecclesiæ salute bene sollicito ad oculum patebit.*

Jo. Brunnemannus in citatis, *Jure Ecclesiast.* Lib. I. c. VI. p. 155. sqq. materiam hanc longe præclarissime pertractat. *Haftenus de publico, ait l. c. munere docendi in Ecclesia. Sed est aliud docendū munus domesticum. Nam vigiles Ecclesie non tantum in templis debent docere, sed & in aedibus privatorum, & Ecclesias domesticas visitare, & irrationem fidei rogari, & domesticos informare, quomodo erga Deum & erga se invicem se gerere debeant.* Id quod deinde variis argumentis, efficacissimis verbis propositis comprobatur. Quibus omnibus calculum suum adjecit & Theologorum quam nostrarum quam aliarum partium suffragiis gravissimisque rationibus huicinde productis & a nobis passim in medium prolatis, magnum robur addidit D. *Sam. Strykius, JCrus Celeber.* in *Notis*, quas separatim, cuivis capiti *Jur. Ecclel. Brunnem.* subjecit. *Dn. à Seckendorff,* Vir religiosa pietate inclytus, non minus emphaticis verbis hanc visitationem commendat in *Christen = Staat* p. 642. Quorum ea, quæ in limine statim Lib. III, c. X. §. 9. conspiciuntur, huc transcribere lubet: *Es ist eine überaus betrübte Sach/ inquit, daß kein Pfarrer leichtlich zu seinem Reichthum/ oder diese zum Pfarrer kommen/ als im Reichthum und Todesnöthen/ oder zu einem Gelag und Gastmahl. Warum solte nicht zum wenigsten aller Driehen möglich seyn/ was an etlichen geschicht/ daß der Pfarrer zu gewisser Zeit alle und jede Haushaltung besuchet/ und Haushwirthes Kinder und Gesinde im Christenthum fraget und unterweiset. &c.* In eandem denique propendet sententiam *Dn. Abas v. Frischius* in *Bono Pastore* p. 36. sq. ubi nostrum hocce negotium, adducendo nonnulla *S. Scripturæ* dicta, notabilioresque sententias ex variis variorum scriptis de utilitate ac necessitate visitationis hujus domest. excerpto quasi in Cœlum evexit laudatque impense; adeoque mentem suam, quam in *Tr. de Visitatione Ecclesiast.* p. 42. tum magis in negativam inclinantem quodammodo prodidit, profus mutavit. Quo de in subsequenti §. plura.

§. XVI. *D. Hartmannus* c. l. p. 1287. sqq. prolixè sed admodum confuse hæc de re agit. Deceptus & confusus est a *Meenger* ingenio, qui pariter magno verborum est nimis dentatorum apparatus, quem Pastoralis suo inseruit Hartman. in *Informat. Conf. Evangelico* de hac quaestione disputat, sed ita invidiose atque confuse, ut sepius sibi ipsi contradicat, & nesciat, quid dicere velit. *Format* quidem c. l. quaestione *Meenger* h. m. Ob ein Prediger/ vermöge seines Hirten = Amptes/ allen und jeden zu Haus und Hofe nachzulauffen und zu nahen im Gewissen verbunden sey/ auf solche Art und Weise wie etliche

Gyrgeister fürgeben? Ex quo videtur apparere, ac si non ipsas visita-
 tiones in se, sed tantum eo modo consideratas rejiciat, quomodo
 nonnulli Fanatici easdem requirunt & urgent. Sed non in tuto o-
 mnino collocat hæc excusatio Mengerium. Cum enim in scœpiss
 jam citato Scrutin. Consc. Catechet. loca Act. XX. & alia expresse
 dicat, etiam ad ordinarios Ecclesiæ Ministros pertinere, conf. p. 1419.
 ubi: Man solle nicht meynen/ daß es exempla singularia & extra-
 ordinaria; præterea auctores ab ipso approbati disertè etiam hoc di-
 cant, vicatim & domestice esse visitandos auditores; nunc vero ea
 ipsa dicta ad casum singularem & extraordinarium valde contorqueat
 omniaque argumenta, quod in Theologo Conscientiæ Doctore in-
 tolerabile prorsus est, quæ specialem auditorum visitationem pro-
 bant, nobis & sibi ipsi eripiat, non apparet, quomodo sine aperta
 & manifesta contradictione contra hanc domest. Visitacionem h.l.
 tanto impetu differere possit. Idem de eodem sentit Illustris Strykius
 l. c. p. 162. Nobis hoc in negotio humani aliquid passus videtur u-
 terque. Fuerat quidem Anonymus Weigelianus, qui peculiari scri-
 pto defenderat, Lucheranam Ecclesiam non esse veram Ecclesiam, quia
 in ea desint Visitaciones auditorum domesticæ, quæ tamen a Christo
 præ publica prædicatione Verbi Divini sint præceptæ. Poterat vero
 Fanatico responderi (a) falsum esse, quod prædicatione publica priva-
 tæ auditorum visitacioni sit postponenda, cum illa in tertio decalogi
 præcepto disertè sit mandata, & cum Cultu Div. publico conjuncta,
 immo pars ejus principalis. Quod ex infra dicendis uberius patebit.
 (b) Distinguendum esse inter visitacionem domesticam quoad genus
 & quoad speciem. Non negandum est, præceptum esse, ut Eccle-
 siæ Minister non tantum in communi omnium ovium, sed & particu-
 lariter singulorum curam agat, quod supra probatum ivimus. At ve-
 ro species hujus curæ particularis, an fieri debeat per explorationem
 ab aliis, an vocando singulos in locum Ecclesiæ, an in ædes Pastoris,
 an visitando domos, determinata non est, sed prudentiæ vel Ministri
 vel Ecclesiæ relicta. Præterea & ipsa visitatio domest. varios habet mo-
 dos. Potest institui vel singulis hebdomadibus, vel mensibus vel annis.
 Possunt domesticis vel quæstiones certæ proponi, vel occasionaliter
 saltè in vitam eorundem inquiri. Quamquam vero nec hic ne-
 gandum sit, omnium optimum modum esse, qui sit quotannis, per
 quæstiones a Magistratu Ministro propositas, vel per aliam infor-
 mationem

mationem, Ministro præscriptam, per quam finis visitationis nō, vel emendatio vel excitatio vel institutio auditorum, omnium commodissime attingitur; non tamen sequitur: in hac vel illa Ecclesia hæc visitatio exulat, ergo non est vera Ecclesia. Dubitandum enim non est, nullam esse Ecclesiam, in qua non Pastor Ecclesiæ privata quacunq; opera, (si desit Magistratus Pol. auctoritas talem perfectam visitationem Domesticam adornando) pro viribus annitatur, singulorum suorum auditorum vitam explorare, quacunq; ratione potest eiq; conceditur. Ita Fanatico sufficienter fuisset responsum: Sed Te Lectorem, quisquis ab animo persuasionibus occupato immunis es, iudicem constituo, annon omnia ab Hartmanno, & quem, ceu supra diximus, fusc allegat, Mengerio, mire confundantur. Putarunt, Fanatici malitiam non aliter reprimi posse, quam si, quicquid ille asseruerat, negarent. Et tamen, quia nimis clarum fuerat, aliquam visitationem domesticam Verbo Divino convenientem esse, optant, eandem in Ecclesiam introduci posse. Quo ipso sibi boni viri manifeste contradicunt. Ut vero materia eo clarior evadat, vitiorum nonnulla, quæ in Disput. contra Anonymum ab utroque fuere commissa, hic breviter signabimus, reliqua ad suum locum erunt referenda. (1.) Approbat *Hartm. Zepperi* sententiam affirmantem, & ejus rationes producit ex dictis Scripturæ, ex officii ratione, ex Ecclesiis domesticis p. 1289. Et tamen non audet categorice huic sententiæ ob Anonymum illum & Mengerium suum subscribere, quia Pastor talis obambulans & visitans possit suspectus fieri, ac si vellet instillare falsam doctrinam, & quia speciem habeat, quasi Pastor vellet talibus officiis se instar vulpeculæ insinuare & offam capere. Quæ risu multo digniores, quam refutatione sunt rationes. (2.) Privatas quaslibet admonitiones & increpationes, quæ vel sunt incompetenti loco & tempore, vel inconvenientibus verbis, vel ob leviculas rationes, cum visit. Domestica confundit, p. 1290. f. quæ est examen Christianismi ex instituto Summi Magistratus intra certas leges & certo statoque tempore ad pleniorē cognitionem suorum & ad eorum salutem exercitum, de quo unice quæstio est. (3.) In Mengerio notandum, quod invidiosissimis verbis domest. Visitacionem xagitet: Ob man allen und jeden zu Hauß u. Hofe nachlauffen muß die die Irgeister vorgeben. Die Neulinge sagen / man müsse es nicht ey der Tangel und öffentlicher Predigt bleiben lassen / sondern auch bey den Zuhörern ins Hauß hochen und einsprechen. &c. p. 570. Die ungestige

tige Kirchen-Reformaturienten / Spitter-Nichter, die Atrfarchi, die der Prediger Gewiffen ohne Urfach verurtheilgen und irre machen / mit ihrem ungerihten Zergeben und Geplerr p. 571. 574. & 575. Et tamen difertis verbis fatetur p. 571. Es wäre wohl fein / daß es allenthalben fo feyn könnte / p. 577. Wann fie von der gangen Kirchen acceptirt und introducirt würde / wäre es zu wünfchen. Quomodo hæc fecum invicem confilere poffunt? (4) Negat & pernegat Mengerig, habere hanc vifitationem domest. mandatum vel exemplum Scripturæ, vel fundamentum in Scriptura. Dieß auß-vifitation und privat-inquifition (quam contemptim!) habe keinen Grund in Gottes Wort / p. 577. Es fey nicht ein Püncklein oder Buchftabe davon in der H. Schrift p. 574. Si dicatur: ab Ecclesia constitui ejusmodi vifitationes, tum refpondet p. 571. Ecclesia iff nicht Scriptura, nicht Chrifti & Apoftolorum Canonicum mandatum. Bone Deus, quam absurda, quam contradictoria hæc funt! Si vifitationes ifta non habent fundamentum in Scriptura, quomodo easdem inftituere potest Ecclesia, quæ ad Scripturam alligata est? Autne id tantum habet fundamentum in Scriptura, quod totidem verbis in ea extat? non vero quod ejus regulis & exemplis conforme est? (5) Amplius opponit Mengerig, si familiarium vifitati est inftituenda, ergo etiam Curia, Dicasterii, Aula, Cancellaria. Quæ effet summa πολυπραγμασίη. Resp. Ecclesiæ Ministris non concedita funt dicasteria, curia, præfectura, sed personæ, quæ his officiis funguntur. Quarum domos ab Ecclesia Ministro vifitari absurdum non est. Quamquam etiam inter ipsas personas vifitandas ex prudentiæ nobis commendatæ regulis aliquam differentiam adhiberi omnino par est, neque Scripturæ repugnat. Si Verbi Minister Nobilium, Baronum, Comitum, Confiliariorum domos, ad requirendos annuos tuos recitus, vifitare potest, cur non & animæ ipsorum & religiõis causa? Nam ipsorum animæ æque ipsi funt concedita, ac rusticorum. Dum hæc scripsi, in manus meas devenit Germanicum Anonymi scriptum, a Generoso & Excell. Dn. DKrack, vizio mihi communicatum, sub titulo: Chriftlich Geprüch von Haub-Vifitationen, anno 1698. editum, qui eandem fere censuram in Mengerigium stringit. Ex quo tamen verbum non amplius addo. Quemadmodum verò Mengerigius ab affirmativa in negativam, ita Frischius a negativa potius in affirmativam, re penitus confiderata, abisse videtur. Hic nempe A. C. 1667. edidit Tr. sub hac rubricata: Tractatio de jure Vifitandi Ecclesiastico, ejusque exercendi modo, in quo

quō c. X. p. 42. quosdam ait adprobare has visitationes, communio-
rem vero sententiam improbare. Se cuiusvis Conscientiæ relinquere.
Allegat tamen ex Informi. Conf. quæcunque Mengerius contra
has visit. ibidem congeserat. Longo vero tempore post prodit ejus
Bonus Pastor, supra laudatus, ubi jam alium induit animum, nec suum
de visitationibus hisce domest. suspendit iudicium, sed easdem potius
acriter masculique defendit, ut supra recensitum.

§. XVII. Cum hinc constet, institutum hoc Divina aucto-
ritate niti, ut de eo rectius judicare possit, ejus natura, indoles
& circumstantiæ paulo curatius erunt consideranda. Quod fiet
si consideretur I. ipsum *subjectum visitans*. Nempe *Ecclesiæ Pastor*,
cujuslibet loci, quippe qui ideo dicitur Episcopus & inspector gre-
gis sui, ut in mores & vitam suorum introspectat, eosdemq; corrigere
& bonum in Ecclesiâ ordinem conservare annitatur. Non igitur
munus hoc visitandi domesticum subeant *aliorum locorum Ministri*,
nisi summa id suadeat necessitas. Unusquisque enim sicut vocavit
Dominus, ita ambulare, & in vocatione, qua vocatus est, perma-
nere jubetur, 1 Cor. VII. 17. 20. Singulis Pastoribus portio gregis ad-
scripta est, quam regat & pascat unusquisque, rationem sui actus Do-
mino redditurus. Conf. Ebr. XIII. 17. Act. XX. 28. 1 Petr. V. 1. Huc
libet transcribere elegantissimum Concilii tertii Carthaginens. c.
XX. decisum: *Placuit, ut à nullo Episcopo usurpentur plebes alienæ, nec
aliquis Episcoporum supergrediatur in diocesi suam Collegam, Multo
minus Christianus quilibet, utut de quibus quædam in iplo deprehen-
datur & dono docendi, adhortandi, consolandi sit instructus, attamen
Ministerii ordinisve Theologici non est membrum, functionem i-
stam aggrediatur, vel obeat geratve, præsertim refragantibus &
reclamantibus Ecclesiæ Ministris. Contrariam nobis aut plane ab-
furdam atque Fanaticam haud ita pridem propugnavit sententiam
D. Böhmerus, Jctus Hallens. in Tr. de Jure Parochial. p. 218. lqq.
Qui cum in Hallensium quoque Pietistarum, quos adpellant, nume-
ru. n sit receptus, ideo caute legendus, & quæcunque de hac visitatione
tradit, non sine discretionis iudicio audienda sunt & admittenda. Hinc
ur justo procedamus ordine, omnino operæ pretium fore arbitramur,
præcipua ejus momenta paucis hic delineare, brevibusque ea, quæ Jus
Ministerii Ecclesiastici Divinum & humanum lædere modestiq; can-
cellos transilire videntur, ea qua par est modestia attingere & con-
futare,*

Describitur
Subjectum
visitans,
quod est Ec-
clesiæ Pa-
stor.

futare. Dicit itaque (1.) quia huic officio plus inest oneris, quam commodi, invitos & reluctantes se ad id præbere Ministros. E contra acerrime obsistere, si quis alius in sua parochiâ talem actum exercere velit. Verum enim vero haut immerito quæritur: Si quis iudex Civilis in suo territorio justitiam exercere omitat, an ideo iudex Vicinus ultro in ipsius territorium ingredi, & iuri dicendo operam dare possit? Et an alter ille hoc tolerare cogatur? (2.) Jus illud ex Brunnem. & Strykio probat Böhmerus. Potius distinguit inter obligationem parochorum ad visitandas Ecclesias, & inter jus excludendi p. 227. tum alios parochos, ne in sua parochia domesticas hæcæ visitationes instituant, tum etiam alios non parochos, ex pio zelo ductos, ut privatos intra parietes homines in vera salutis via instituant. Illud jus cogendi vocat, hoc jus prohibendi. Cogendi nempe parochianos, ut visitationi se subiciant, prohibendi, ne quisquam alius vel Minister vel homo pius in parochiam suam inolet & audeat hominem ægrotantem consolari, aut impium ad saniores mentem reducere. Quod posterius jus ait toti Christianismo adversum esse, atq; in ea re magno zelo exardescit. Dicit enim Apostolus ubique docuisse & admonuisse, a nemine prohibitos. E, hodie quoque id fieri debere. Si regeratur, monstrum hoc esse consequentiæ. Apostolis enim diserte generale vel Universale, ceu loqui amant, docendi munus, quo in universum terrarum orbem abeant, prædicentque Evangelium, ea solennitate antea nunquam promulgatum, omni creaturæ, Matth. XXIX, 18. sq. immediate a Deo fuisse injunctum atq; delatum; quod postea mutatis rerum circumstantiis, in eorum successoribus cessaverit: atque adeo a particulari ad Universale nullam valere sequelam, aliamq; longe esse rationem Ecclesiæ plantandæ & plantatæ, tum falsa Pietistarum opinione inebriatus regerit Jctus, Apostolicam Ecclesiam potius esse plantatam & hodiernam verius esse plantandam. Quamquam enim hodierna quoad externum: florem coetumq; dici possit plantata, tamen saniores (Fanaticos nempe & Pietistas) agnoscere, ex vera & viva in Christum fide Ecclesiam æstimandam esse. Quo sensu Ecclesiam omnium consensu reformandam potius esse, quam ut sit plantata. Quæ universa ita comparata sunt, ut Fanaticum Libertinismum aperte sapiant, nec credam, vel ab ipsis ejus Academiæ, in qua scripsit Auctor, Theologis adplausum invenire posse. Ergone non amplius verum est, quod Ecclesia no-

fra à Lutheri usque tempore constanter docuit, cuilibet Pastori certum esse conceditum *πρωτότυπον*, quod vi dictorum supra indigatorum, neque transilire ipse, neque alii, nulla quippe necessitate coacti, nullâ hic vel illic docendi vocatione legitime riteque factâ, quæ tamen juxta Jer. XXIII, 21. l Petr. IV, 15. communemq; nostrorum partium Theologorum consensum, summè necessaria, instruat, & præterea hinc inde ad contemptum Ministerii Ecclesiastici, ad Separatismum & schisma quodvis aliud excitandum & progenerandum, facile idonei, in id involare debeant? Et cur non distinguit inter functiones Christianismi, quas quilibet ubique nemine impediante, exercere potest, utpote consolari tristes, admonere à Lege Divinâ devitantes, & inter officia Ministerio Ecclesiastico propria, quæ solis Ministris in quâlibet parochia ordinariè (nam neque ab his in casibus necessitatis aliorum locorum Ministris arcentur,) competunt. Quemadmodum cuilibet homini, aut judici etiam alieno in quolibet loco licet dissidentes amicè, datâ occasione componere, quisnam justam & quisnam injustam causam habeat, litigantes informare, sed quæ judiciali auctoritati propria sunt, ut sententiam inter dissidentes ferre, & refragantes compellere, nemo nisi loci judex, qui alios quoscunque, quo minus id faciant, prohibere potest & jure potest. Denique Ecclesia plantata propriè dicitur, in quâ omnia salutis præsidia jam ordine disposita sunt, ut quilibet inde fidem haurire & salutem adipisci possit. Et talis est hodierna Ecclesia Lutherana, non illa prima. Ex fide nimirum interna, ubi n. præsidia salutis in actum deducta sunt, Ecclesia interna æstimatur, ex professione fidei & præsidiorum illorum præsentia, externa. Si ad Ecclesiam plantatam requiritur, ut omnia Ecclesiæ membra habeant fidem, neq; Apostolica Ecclesia ex mente Pietistæ, accurate loquendo dici poterit plantata, neque habebit Ecclesiam Christus ad finem usque mundi. Si quorundam fides sufficit, ex præsidiorum fidei præsentia enata, & inter nos hodie plantarum habet Ecclesiam Christus, vid. D. D. Pfaffii, Tubingensium Theologi longè Celeber., Sillog. Controvers. Pietist.

§. XVIII. Et quamquam ea, quæ copiosissimè contra inconvenientem Jcti opinionem dici poterant, breviter saltem à nobis strictimque dicantur, exinde tamen quilibet extra omnem heretodoxiæ

Designantur
virtutes ad
feliciter ob-
eundum
hoc munus
omnino ne-
cessariæ,

terodoxiæ suspicionem constitutus, si cile colligere poterit, invidiæ veritatis esse, soli Ecclesiæ Pastori cujuslibet loci hoc munus docendi domest. convenire, & nonnisi in summo necessitatis casu alium in id involare debere. Quibus positis, virtutes Ecclesiæ Ministri, ad hanc visitationem omnino necessariæ, paucis, ne brevis aliqua dissertatio in amplum vastumque opus degeneret, erunt delineandæ. *In genere* observasse nobis sufficiat, Ministrum visitantem, non tantum sufficienti rerum Theologicarum & implantandæ veræ pietatis cognitione, sed & vitæ sanctimonia conspicuum esse debere. Nam qui bene docet, & male vivit, ex B. Augustini sententia, quod una manu construit, altera destruit. Ubi vero sancta & inculpata est ipsius Ministri vita, fieri ferme nequit, quin ejus virtute plurimi vel infidelitati vel etiam erroribus dediti ad veritatem pietatemque non fucatam, fortius ac ipsa doctrinæ disteminatione allecti commoveantur. Puritas enim vitæ cum doctrinæ sobrietate conjuncta, auditores certos reddit atque persuasos, te non ex mera rei consuetudine aut malo quovis alio prætextu, sed ex animo serio in DEUM intento hanc impendisse operam. Quibus in genere observatis, ad præclariore virtutes, *proximus* huc spectantes, quibus Ecclesiæ Minister, cui privatim hoc docendi munus ab Ecclesia delatum est, inclarescere & eminere, insimul quoque ad vitia, à quibus alienissimus esse debeat, paulo propius accedendo, dicimus; Ad felicem obtinendum successum Ecclesiæ Minister sacrum hocce negocium non nisi *devote institutis precibus* suscipiat. Precibus enim vera sapientia a Patre luminum obtinetur, Jac. I, 17. Quo facit *Augustini* monitum L. IV. de doctrin. Christ. c. XXX. *sive apud populum, vel apud quoslibet jam jamque dicturus, sive quod apud populum dicendum, vel ab eis, qui voluerunt aut potuerunt, legendum est, distans orat, ut DEUS sermonem bonum det in os ejus.* 2. Ne, siquidem velit ultra præscriptam sibi regulam progredi, *Verbo DEI per violentas interpretationes vim & injuriam inferat, neque etiam intricatis & inutilibus questionibus, sed unice adificationi auditorum & verbis nullis tricarum involucris impeditis operam impendat.* 3. *Temperantia & continentia* vi dicti 1 Tim. III, 2. *pro virili studeat.* Nam sobrius temperantia leges suggerere videtur, qui ipse animi sui motus effrenatos non compescere potis est. *Quamquam haustus vini, cerevisiæ &c.*

ad

VISITATIONE.

ad refocillandas p̄r multijuga negocia aliaq̄ve castum on̄era longē
 gravissima infirmatas corporis vires, non omninō sit prohibitum,
 modō sibi caveat visitans Minister, ne ita bibat, ut ad obeundum
 officium reddatur ineptus. Cum primis nunq̄vam in aliorum sanita-
 tem, etiam vel rogatus vel impulsus à Superioribus, cum poculi ex-
 cessu bibat 4. Erga Illustriores & altioris conditionis homines
prudenter & modesto se gerat; honorem iis exhibendo, non nimium
 honorem appetendo; non tantum moribus gravis, sed & *benignus,*
humilis, & omni humanitate suavis sit, secundum legem Pauli 1 Tim.
 III, 2. Tit. I, 8, non saltem erga Majores, sed & erga omnes, etiam
 minimæ conditionis homines. Fidelis enim Ecclesiæ Minister am-
 bitionis vitium cane pejus & angue fugit, exemplum Magistri sui se-
 quens, qui corde humilis erat, Matth. XI, 29. conf. 1 Cor. XV, 9.
 5. *Exploratum auditoris statum vel maximè dissolutum*, modo non sit noto-
 riè depravatus, ita ut scandalis abundè scateat, adeoque non nisi
 publicā Ecclesiæ disciplinā immutandus, *tacitè habeat*, eundemq̄ve
 quāvis etiam aliā occasione placidē, inprimis si auditor ad sanio-
 rem redire mentem promptus sit atq̄ve paratus, emendare omni conatu
 nisuq̄ve intendat. Taciturnitas enim juxta tritum illud, optimum
 est & tutissimum rerum gerendarum vinculum, 6. *Ne mercedis aut
 effusi largiq̄ve præmii causa in hunc actum prorumpat*. Quamvis enim di-
 gnus sit operarius mercede sua, Luc. X, 7. 1 Cor. IX, 9. 1 Tim. V, 18.
 non tamen propter mercedem aut præmii intuitu suam auditoribus
 operam præstet, ut mercenarius, sed quærat, non quæ sua sunt, ve-
 rum quæ Christi sunt, vid. 1 Petr. V, 2. Nam ubi animadvertit audi-
 tor, turpissimū saltem, lucri aut sordidi quæstus, occultioraque ipsius
 negocia scrutandi & expiscandi gratia in hoc officium involare Ec-
 clesiæ Ministrum, non tantum omnem ipsi reverentiam, amorem
 omnemq̄ve fiduciam denegat, sed præterea quoque obsequium h. l.
 quam maximè præstandum, tanquam intollerabile jugum recusat, aut
 non nisi vi quādam coactus externa admittit. 7. Deniq̄ve observatu
 dignum omnino videtur, *ne se se dedat joci profanis, salibus & facetiis
 colloquiis item Politicæ negocia aliaque hūc minimè spectantia spirantibus*.
 Sic enim tota res in meram profanamq̄ve consuetudinem brevi tem-
 pore degenerabit. Quamvis & hoc monendum esse omnino censua-
 mus, non omne id, boni Ministro in vitio debere, quod malitiosū
 Aristarchi in eodem pro grandi scelere proclamant, (e. g. sermones

& ut loquitur *Dn. a Seckendorf. l. c. p. 645.* mäßige Frölichkeit/ unbertwerffl. Ergözung und Scherz/ nur NB. daß die Furcht Gottes und die Beobachtung des H. Ampts allezeit Statt finde/ und nach derselben die Lust gemäßiget/ also jene allein zum Werck angesehen werde &c. Eadem reperire dantur ap. D. Spenerum in append. Tr. Klagen über das verdorbene Christenthum p. 264.

Obiectum
Visit. dome-
sticæ duplex
est, Reale &
Personale,

S. XIX. De subjecto Visit. ejusque virtutibus, quibus præstare debeat, cum certi simus, ad ipsum i. Domest. hujus Visitationis *Obiectum* descendimus. Estque duplex vel Reale, vel Personale. Materia circa quam seu *Obiectum reale* denuo ve est generale, vel speciale, vel specialissimum. *Generale* est, quo universa familia, omnes ac singuli examinandorum capaces, cujuscunque sint sexûs & ætatis, ordinis & dignitatis, ita tamen, ne prudentiæ modestiæque terminos transcendat Minister, ad veram, continuam, sufficientemque de Deo rebusque Divinis notitiam, ad fidem non tanquam rem evanidam, sed realem, sensualem, experimentalem, virtuosam & efficacem, & hinc inde ductu primæ & secundæ Legis tabulæ, ad perennaturum ingeniumque Dei, & propter Deum proximi quoque amorem inducuntur. E. G. Ne quamcunque idololatriam, superstitionem vel in rebus Oeconomicis, vel aliis quibuscunque, imperito præprimis populo ex usu ferme quotidiano longe familiarissimam; ne sanctorum, quod ibi cumprimis locorum, ubi Lutherani & Romano-Catholici socias jungere manus vitamque agere vicinam coguntur, sollicitè agendum, aut aliarum creaturarum invocationem sectentur, aut quocunque modo fiduciam in iisdem collocent; ne vel temere, frustra & leviter, vel falso & contumeliose, sed pie ac honorifice Nomen DEI usurpent, ut sabbati diem sacro Div. Cultui destinent, ac pia sanctaque in eodem opera, sacras meditando Scripturas, sacram Cœnam pro ratione pressæ afflictæque stimulis conscientiæ usurpando, Conciones pro suggestu sacro habitas, & Examen, quo nihil utilius est, Catecheticum repetendo, sacros & populari stylo conscriptos legendo devoteque percurrendo libellos &c. peragant, ut Magistratui, etiam infideli, iniquo atque injusto, in omnibus, quæ supremi Numinis Gloriam, Christianamque caritatem non lædunt, hic vero Divinæ, ad quam adstrictus est Legi, sese subjiciant, & sic porro. *Speciale* deinde requirit visitationis *Obiectum*, ut sollicitus animarum Curator in mutua Conjugum erga se invicem officia, in officia

officia vicino, liberis & famulatio, liberorum contra cæterorumque Domesticorum Parentibus ac Superioribus ex immotâ Div. Legis ut & honestatis regulâ, debita paulo curatius inquirat, eaque, siquidem periculosissimo universam familiam ignorantia morbo laborare,prehenderit, verbis haud phaleratis & abstrusis, sed perspicuis omniumque captui accommodatis exponat atque depingat. Modum vero procedendi ex immediate subsequ. §. prospicere licet. Cumque varia sint unius etiam familia ingenia, rudia & erudita, contumacia & contrita &c. objectum denique reale *specialissimum* erit, pium, ac fidem justitiamque Div. seriò quærentem in bono magis magisque confirmare, malum verò & impium ex impietatis laqueo faucibusque diaboli quantum in se liberare atque eripere, contractum & abjectum obligare, in simplici doctrinâ Christianâ ignorantia hæsitantem, ejusdem notitiâ imbuere, sterilem in bono, fertilem in malo, inflillando virtutum amorem, vitiorumque odium, ad suum faciendum officium impellere, insanabilem, ne Ecclesiæ dedecori scandaloque infirmis sit, è gremio coetus sui, vel ad tempus, si corrigi patiatur, vel in perpetuum, si inemendabilis fuerit, eliminandus quod sit, monere, & si quæ sunt alia id genus. Conf. *Tarnov.* in laudatiss. Oratione Dedek. Consil. inserta p. 656. Succedit Objectum *Personale*, quod sunt auditores cum univerſa familia domesticâ. Subintelliguntur autem (1.) tuæ Ecclesiæ Cives, non alterius curæ demandati, nisi urgentissima intercesserit causa, quæ legem hanc quovis modo inviolatam tenere somnino dissuadeat. Sole namque meridiano clariora sunt dicta Act. XX, 28. i Petr. V, i. sqq. Ex quo ultimo supra memor. *Mencelius*, nostrum assertum urgendo, vocabulum *κλήρῳ* elegantissimâ ratione demonstravit. Hier braucht der Apostel / inquit, unter andern zu einem sonderlichen Bericht / das Wort CLEROS (welches verdeutschet ist / Volck / wie alle Gelehrte wissen / und D. Luther, seeliger Gedächtnis / auch in seinem Scholio marginali anzeiget) ein Loß / das ist / ein solch Theil Volcks / das einem durchs Loß / oder sonst durch Gottes Schickung / gleich als durch ein Loß zugerheilet / und sonderlich zu versorgen befohlen ist / und will eigentlich St. Petrus dadurch verstanden haben / daß einen jeden Pfarr-Herrn / sein Pfarr-Volck oder Kirchspiel sol befohlen seyn / dorbey er bleiben soll / und andere lassen das ihre versorgen. Quod videre est in *Bidembachii* Consil. Theol. Judic. XIV. p. 206. & *Dedek.* Conf. Vol. I. p. 718. Neque vero consultum est & orthodoxæ pietati iustoque in Ecclesiâ ordini conveniens, ordinarie huic

involvere negotio Judæos, aut peregrinos diversæque à nobis religioni addictos sine discrimine admittere, quippe qui semetiplos à nostrâ Ecclesiæ communionem sejungere communiter solent. Et quemadmodum Cives in hac vel illâ Rep. communibus Juribus, privilegiis ac legibus inter se cohærere necessum est, ita cives tantum hujus vel illius Ecclesiæ non aliarum religionum confortes in uno eodemque coetu conjungi debent. Quid enim ad nos, qui extra? Id quod denuo Act. XX, 28. aliaque loca superius §. 17. all. aperte convincunt, & suo comprobant judicio Celebratissimus *Jo. Pappus* in jam jamque memorata Epist. Marbach. insinuata p. 415. ita differens: *Idcirco disertis verbis Papisæ, Zwingliani, Schwefelseldiani, Anabaptistæ, ut ipsi se à nostrâ Ecclesiæ communionem solent sejungere, ita à Pastorum curâ & inspectione removeantur.* Non tamen ab omni prorsus curâ Pastoris exemptos esse atque remotos omnes in fide dissentientes, necessario subintelligendum esse existimaverim, cum rapienda semper sit occasio, errantem quantum in se est, ad sanam perducendi mentem eique subministrandi media, quibus ad metam salutis æternæ pertingere possit. conf. 1 Tim. II, 4. 2 Petr. III, 9. Hinc ne videamur ἀνευλογεῖν, distinguendum necesse putamus inter homines simplices discendique cupidos, & inter manifestos empæctas & semeliterumque correptos. De his ultimis cura talis ad Pastorem aut nulla aut certe exigua spectat. Priores vero ut lucrifaciat, omni conatu nisuque intendat: id tamen, ne vi aliqua, cum fides cogi nolit, neque verbis asperis & ignominiosis, sed magna patientia & mansuetudine, ut fiat, omnino suademus. Huc aliqua ex parte facere videntur, quæ habet *Dn. D. Försch,* Jenensium Theologus longe Celeberr. in laudatiss. Diss. de Priv. Fid. Inst. §. 41. (2) omnes in familia homines, nemine excepto etiam nobiles, etiam grandes. Quamvis id ipsum sicuti omnes ad illustriores directas privatas exhortationes, visitationes iniquis adspectant oculis hujus sæculi homines, remque ad contemptum superioribus conciliandum, ad excitandas seditiones, aliaque id genus procreanda, quam maxime idoneam esse, vociferare haud defugiant. Verum enim vero hoc perperam fieri certissimum est (a) ex universalitate præcepti Ezech. III, 17. sq. c. XXXII, 7. de quo supra §. 2. conf. Jer. I, 10. (b) ex variis in sacratissimo Codice occurrentibus exemplis, utpote Samuelis 1 Sam XV, 30. seqq. Nathanis 2 Sam. XII, 9. Esaiæ, Esa. XXXIX, 6. sq. *Johannis Baptistæ, Matth. XIV, 4.* aliorumque

que. (c) ex immota ratione. Cum enim non homines tantum plebei, sed & in dignitate, etiam maxima constituti pars sint Ecclesie, subjecti quoque erunt curae & inspectioni Pastoralis, quorum salus aeterna promoveri aequae ac reliquorum debet. Quamquam cum prudenti discrimine, cum Pastoralis officium reverentiam & subjectionem Superioribus debitam non tollat, id fieri omnino debet, de quo postea. Quare venerandos esse, Principes ut Deos, arguendos, ut peccatores, eleganter docet Brentius in Luc. c. III. Homil. 30. T. V. Oper. p. 684. Vid. omnino Mengerling in Scrut. p. 1353. Elegantissimam denique quaestiu- culam silentio transmittere, cum altum de illa apud Theologos sit silentium, non possumus; An ipsorum Ecclesie Ministrorum domus ab hac visitatione debeant esse immunes, annon vero & horum regimen dome- sticum quandoque ad examen revocandum? Breviter illam ex juris sen- tentia decidit affirmando Celeber. Strykius in laudatiss. Com. ad Brunn. Jus Eccl. p. 172. Quod quis in alio probat, ait l. c. in se impro- bare non debet. Quibus & nostrum superaddimus calculum. Cum enim invictae indubitataeque veritatis res sit, Pastorem Ecclesiae om- nes ac singulos fidei suae quoquo modo commissos, citra persona- rum respectum visitare, iisdemque suam impendere vigiliam debere, cur non & familiae alterius Ministri in uno eodemque coetu, quae aequae curae & inspectioni suae concredita est? Idque in hac quoque provin- cia in rure omnium optime fieri potest a Confessionario alterius Pa- storis, quando ad eum venit, S. Coenam ipsi administraturus. Quam- vis, quod ipsam examinis spectat materiam, sicuti semper; ita & hic quam maxime, prudentiae modestiaeque regulas valde commenda- tas velim. Nam optimum semper & quod irreprehensibile est ab Ecclesiae Ministro ejusve familia sperandum. Non tamen ob stare vi- detur; Unumquemque Episcopum & doctrina & exemplo suae fami- liae praesse & debere, & statum illius bene riteque exploratum cate- ris suis Symmictis declarare facili opera posse. Prius namque cuilibet Patrifamilias, argumento loci Eph. VI, 4. sq. convenire in superiori- bus §. 2. insinuavimus. Neque a debito ad illius executionem argu- ere semper valebit. Pastores enim Ecclesiae tot tantisque publicis, quibus in numerosiori cum primis coetu involvuntur, curis atque ne- gociis impeditis, aut aliis de suis immature praecipuatis opinionio- nibus, suorum curam specialiolemque vigiliam haud raro neglexisse, forte apud omnes in confesso est. Posterius quod reclamare vide- tur,

tur, ad peragendum ab Ecclesiæ Ministro officium, cui in specie concessum, non dum sufficit. Est enim generale, nec ullos finit exemptos. Ut aded nostram affirmativam huc usque inconcussam manere, in apriçò sit.

Forma modusque Visitationis dom. sive fit ab Ecclesiâ præfcriptus, quod utilissimum, sive prudentia Ministri elictus, simplex sit.

§. XX. *Forma modusque antec. §. haud obscure respondens, investigandi profectus aut defectus auditorum, proponendi que quæstiones cum utilitate conjunctas, sive ab iis, qui Ecclesiæ præfunt, sit præfcriptus, quod equidem optimum, & huic instituto ob multas easve haud exiguas causas convenientissimum esse, supra §. 16. diximus, sive Ecclesiæ Ministri prudentiæ relictus, simplex sit & quod cumprimis dicendum, quæstiones ad expificandum in fidei doctrina sensum, quantum fieri potest, ita sint comparatæ, ut sensus in ipsâ quæstione exprimatur multis verbis & responsio brevis, unò tantum alteròve verbò constans exigatur, ut à populo, cujus maxima pars literarum rudis est, omnia rectè capiantur, totumque adeo sacrum hocce negocium, non saltem sine ullo scandalo alioque inconvenienti absolvatur, sed & his veluti secundis subiectum ventis, quem sibi proposuit portum, eo feliciter consequatur. Quinam verò ordo modusque circa simplicem quæstionum propositionem in specie sit observandus, intra Compendii brevitatem expediri nequit. Exquisitissimum tamen de eo iudicium, quod Dn. D. Stryk. c. l. p. 168. ex Zeperi Pol. Eccl. l. 3. c. 10. refert, excerptum hîc subiecisse omninò juvabit. Verbi itaque Ministri, inquit l. c. partitis ac divisim inter se operis, Ecclesias suas quotannis semel ad minimum, si propter parochiarum amplitudinem bis fieri nequeat, & quidem hybernò tempore, quo major & melior familiarum, in pagis præcipue, copia esse potest, quam æstate aut aliis anni partibus, cum circa labores rusticos occupati, domo sæpius absint, domatim, ac per singulas familias vistrabunt: à parentibus, liberis, & familia capita catecheseos Christiane fideique rationem & confessionem exigent, an preces matutinas & vespertinas, ante & post mensam concipiant, Psalmodiam Christianam in officinis suis, Bibliorum & partis cujusdam Catechismi ordinariam lectionem aliæque pietatis exercitia usurpent; an diligenter certibus sacris, & catechisationibus intersint, sacra Cœnâ frequenter utantur, & num Parentes à liberis conciones in templis auditas exigant: quomodo Conjugibus inter se conveniat; an officium in rectè educandis liberis faciant, & bono illis exemplo suo ad pietatem, & vitæ honestatem ante ambulantes sint & præcant: quomodo sese liberi, & reli-*

qu;

qui domestici, cum erga parentes, & homines, tum erga se invicem gerant: quomodo cum vicinis singula familie vivant: an rerum penuria premantur, an egeant: an officia sua manuarum diligenter exerceant, & pensi aliquid habeant, & quæ id genus alia sunt, diligentes sciscitabuntur & explorabunt. Sin Parentes acriter reprehendi, pergit, & corrigi oporteat, privatim, sermoneque liberis & familia id fiet, ne ipsorum apud domesticos Autoritati & Reverentia, adeoque & visitationum harum scopo & finibus aliquid decedat aut detrahatur. Non abfimile suppeditavit consilium supra laud. L. Scharff. in der Eünischen Rechnung p. 359. Existimat quoque Zepperus, posse pro re nata, & ubi minus laborandum atque sudandum videatur, duas aut tres familias in Catechisationibus præsertim conjungi, ut temporis ratio habeatur. Et huic alia diversorum Theologorum non contemnenda adjecit judicia Strykius p. 169, 170. sq. In quo tamen multa Ecclesiæ Ministri ingenio, dexteritati, prudentiæ ac pietati, cum propter circumstantiarum varietatem non omnia legibus possint determinari, relicta sunt.

§. XXI. *Finalis Causa* susceptæ Visitationis hujus domest. est Gloria Dei, & salus auditorum temporalis & æterna. Quomodo enim in genere finis Ministerii Ecclesiastici respectu hominum eorundem informatio est & deductio ad æternam salutem, & eorundem aggregatio ad Ecclesiam, Ecclesiæque ipsius decora conservatio, Eph. IV, 12. sc. respectu vero Dei, ejus Gloria, 1. Cor. III, 9. ita in specie hoc institutum nostrum eo dirigitur, ut Gloria Dei promoveatur, auditorum eo feliciore cum successu salus impetretur, & vita inter illos vere Christiana atque decora partim componatur, partim conservetur, itemque ordo vi dicti 1. Cor. XIV, 44. observetur justus decensque, ac denique tranquillitas conscientia in Ecclesiæ Ministro, quippe qui de animabus, per cruentum Christi meritum ex orco casibusque diaboli pretiose redemptis & curæ suæ demandatis, Deo T. O. M. animarum Archi-Episcopo rationem reddere tenetur gravissimam, in dies magis magisque concilietur.

§. XXII. Pater ex his omnibus institutum hoc esse I. *vere Divinum*. Est enim purissimo sacratissimoque Verbo DEI omnino conforme. Nam quicquid nititur mandato Dei generali, clarissimis ex S. Codice haustis fundatur exemplis, aliisve S. Scripturæ indicis atque suffragiis Theologorum comprobatur manifestis, id Verbo Dei jure merito censetur esse conforme. Talismodi vero nostrum, quo de in præfenti sumus solliciti, institutum esse comparatum, in superiori-

Finis Visitationis Domest. est Gloria DEI, auditorum salus, conscientia tranquillitas & ordo in Ecclesia justus decensque,

not. Verum in vultu in vultu

Institutum hoc I. est vere Divinum.

DE DOMEST. AUDITORUM

30
 bus § 5. 10. 11. seqq. satis superque fuit commonstratum. Præterea
 (2) dici meretur Divinum, quia Divinis omnino mediis consecra-
 tum, (3) ad finem quod § 21. docet, tendit Divinum, & denique (4)
 Divino, quod ex §§. 18. & 20. liquet, modo, invocata Divina gratia
 & animo salutis hominum cupido absolvitur atque perficitur. Quæ
 cum tam liquido pateant, quam liquidus est, in quo spiritum hauri-
 mus, aer, ecquis dubitet, an sacrum hocce negocium citra offensionem
 hac nomenclatura possit insigniri? Equidem jam aliquod temporis
 intervallum abiisse notissimum est, ex quo Doctores Theologi, quos
 inter *Dn. D. Fechtium, Præsidentem meum longe Gravissimum*, in Coll. MS.
 Anti Pietist. hic nominasse sufficiat, contra Indifferentistico-Pietist-
 cum, quod ajunt, imo ut propius accedam pestilentissimum homi-
 num genus in motu de divinitate Librorum nostrorum Symbol. ma-
 gna cum *circumspecta* observarunt, Divinum ex usu vocis recepto, non
 id tantum dici, quod immediatæ, sed & quod mediatæ a Deo origi-
 nis est. Sic non tantum Majestatem Numinis supremi, sed & vitam,
 ad exemplum virtutibus a Deo præceptis compositam dici Divinam,
 Gen. V. 22. VI, 9. Ita & vocationem ad Ministerium, si legitime fue-
 rit facta, Divinam, & matrimonia legitimo justove modo contracta,
 Divina compellere jam immemoriali abhinc tempore consuevimus.
 Nulla igitur, me quidem iudice, obesse videtur ratio, cur non & no-
 strum ob tanta rationum momenta, institutum, jure meritoque dici
 posset vere Divinum.

ER II. Glo-
 riosum Sa-
 lutare, lon-
 geque uti-
 lissimum.

§. XXIII. Estque II. *Gloriosum, salutare longeque utilissimum*. Glo-
 riosum Magistratui, & qui ei sunt à Consiliis, quod Dei causam pro-
 moyeant. Ut ut enim Magistratus Pol. Officium sit, rebus etiam sa-
 ceris exactam omnino & indefessam impendere operam curamque,
 quod ex intuitu Deut. XVII, 15. seqq. 1 Reg. XV, 14. exemplorum, è Histo-
 ria Sacra & Ecclesiastica petitorum; utpote Saulis, qui hariolos ejecit,
 1. Sam. XXII, 9. Salomonis, qui Abjatharem, Pontificem submovit 1 Reg.
 II, 27. Ase idola destruentis, Josaphati cultum restituentis, 2 Paral.
 XIV, 3. 5. XV, 8. & 16. XVII, 6. seqq. XIX, 4. Constantini M. Christianam
 introducentis religionem, Marciani & Theodosii eandem propagan-
 tis, Caroli M. qui Concilio Francofurtensi præfuit & circa sacra dispo-
 suit (de cujus circa sacra fervore, indultia & sedulitate egregia, quæ
 quæ laudem merentur immortalem, refert *Arentinus* l. 4. Annalium
 Bojorum p. 279. & 284.) ultro, dispalescit, nihilo tamen minus, quo
 plus

VISITATIONE.

51

plus sacris in negociis exhibet sollicitudinis, eo gloriosius atque laudabilius nomen adipiscitur. *Salutare* insuper est longeque *utilissimum* partim auditori ad vigilantiam, ad profectum, ad emendationem; partim Ecclesiae Ministro ad intimiorem suorum; notitiam, informationem, correctionem, quod ex §. 13. palam est. Potest & certo modo necessarium dici partim ob Div. mandatum, quo omni modo jubetur Ecclesiae Minister vigilare pro ovibus curae Pastoralis commissis, Ecclesiaeque auctoritatem, quae illud praecipit, & circa illud disposuit; partim ob bonum justumque in Ecclesia ordinem observandum, conscientiamque Verbi Praeconis tranquillandam. Non possum, quin haec subjiciam notatu dignissimam, quam ex benignissima DN. Praefidis mei informatione accepi, narrationem: se nim. ex ore B. Dn. Winckleri, Pastoris de Ecclesia Hamburgensi bene meriti, audivisse, nihil conscientiam suam magis torquere, quam quod praepositus esset Ecclesiae, quae ut vulgaris fama ferat, constet ex XXM. annorum, è quibus tamen vix centum aut ducentarum habeat qualemque, nedum accuratam notitiam. Qui tamen omnium rationem reddere aliquando iusto Judici deberet, Ebr. XIII, 17. Aliquando etiam cogitasse Dn. Wincklerum b. m. de abdicando officio suo; nisi Senatus ipsi adjungeret praeter ordinarios Diaconos adhuc unum, cui de suo salario partem aliquam ultro cedere vellet; ut conjuncta opera, quod unus alterque non posset, gregi invigilare, & majorem singulorum notitiam acquirere possent. Quousque tamen hoc impetrarit Vir beatus, aliunde notum est.

§. XXIV. III. Sanctum ac salutare Institutum hocce nostrum Ecclesiae seu Summi Magistratus in Ecclesia auctoritate suffulcendum, nec sine ejus consensu explicito aut ad minimum quem vocant implicito seu virtuali, quin non prohibendo, ceu loquitur Dn. D. Fecht, Praeses atque Cognarus meus observantissime colendus, l. c. p. 294. non refragando, non improbando consistit, perficiendum est. Praevios hic anteivisse deprehendi Jo. Pappum c. l. qui rem (ενιστονον ην κατ' οίκους) in scio Magistratu, ceptam fuisse negat, sed toto prope anno de restituenda disciplina & emendandis Civium moribus conciones habitas, Senatumque saepe etiam in Curia officii sui per occasiones fuisse admonitum ibid. adseverat; & Jacobum Andrae, acutissimi ingenii Theologum, qui, quo magis considero, perbelle ait ibid. p. 418. *negocium ipsum, privatis actionibus nihil efficietur; nisi, Magistratus suam auctoritate.*

authoritatem interposuerit, &c. Atque ita sane arbitror. Cum enim specialia in hoc instituto in S. Scriptura non sint determinata, Magistratus auctoritas interveniat necesse est, qui ordinem instituat & leges ferat, quicquid etiam curiæ dicati Romana, & è Cohorte Calviniana non pauci, in primis vero recentissimi Indifferentistæ, D. Thomasio præeunte, contra hoc Magistratus Poi. circa sacra officium ogganniant, quibuscum in præsentia hac de causa contentionis funem ducere, ne falcem in alienam messem mittere videamur, nostrarum partium non est. Commendatus vero, quæ promore suo, i. e. solidissime hoc de momento, deduxit *Dn. D. Fortsch. l. c. §. XVI. Deficiente Magistratus auctoritate* ait *Dn. Præses meus, c. l. p. 294, quis recalcitrantes ad officium compellet? Quis ordini isti decus assereret & existimationem?* Quamquam vero Magistratus Christ. officium polcat, curam gerere disciplinæ Ecclesiasticæ; Si tamen Magistratus eandem negligat, suoque desit officio, fideles Verbi Ministri, illum, ut partium suarum satagat, prudenter & modeste, Argentinensium exemplo, monere, immo eousque hoc in negotio progredi debent, quousque possunt, & ipsis conceditur. Hinc putat *Dn. Spenerus in senem Bedencen Part. l. c. 2. art. 3. p. 637.* Si domest. hæc Visitatio cum bona venia auditoris exerceatur, non habere Magistratum, quod castiget. Ne tamen, monente *Pappo l. c. prius eum conveniat, quam vel biduo ante ipsi denunciaverit, & hoc ipsum adprobare intellexerit.* Rationem ex Consilio Johannis a Munster de visit. domest. legitime instituenda, suppeditabit *Dn. D. Strykius all. l. p. 170.* Quod si vero prævia denunciatione a Magistratu vel explicite vel implicite concessa eaque semel iterumque repetita pertinaciter ab uno alteroque auditorum utilissimum hocce negotium spernatur, Ecclesiæ Minister omni vacabit culpa, etiamsi hinc inde magna undique confluant animæ pericula. Conf. 1 Sam. II, 7. Matth. X, 40. Joh. X, 20. Luc. X, 16.

Est IV. prudentia Ecclesiastica exercendum.

§. XX. Ut porro sanctum atque salutare hoc institutum non destituatur felici successu, etiam IV. *non sine prudentia Ecclesiastica expediendum.* Nam prudentia, dos illa Divina, ut omnium actionum alias moralium rectorix & velut arbitra est; ita & ministeriales actus regit atque dirigit ad ædificationem Ecclesiæ. Ideo prudentiam Ipse Salvator Noster omnibus ac singulis & pio in primis atque in causa Dei bene sollicito Theologo valde commendatam voluit. *Estote prudentes, inquit, sicut serpentes, Matth. X, 16, & Luc. XVI, 8.* collaudam

tam iniqui dispensatoris prudentiam, suo modo imitandam quoque proposuit. Quam ideo factam rectamque conservet Ecclesie Minister. Ea enim absente ac deficiente etiam nostrum hocce negocium brevi tempore in abusum, in Conventus Pietisticos, aliaque id genus degenerabit. Sicuti jam olim factum, ut supra §. XVI, demonstratum ivimus, da man wegen des abusuf den ufum gar auffgehoben/ und das Bad mit dem Wasser zum Bad hinaus gefüchtet. Magnam vero hoc inter & privata pietatis Collegia intercedere differentiam, nunc paucis enucleabimus. Scopus enim noster longe ad alium finem tendit, quam Pietistarum, quos vocant, conventus, n.p. ad Visit. domesticam. cujuslibet auditoris, ab Ordinario Ecclesie [Ministro] instituendam. In qua omnes illæ difficultates exulant, quæ Collegiis pietatis objectæ fuerunt. In Collegiis pietatis conveniebant, quicumque & quotquot vellent. Unde ex diversitate ingeniorum & cujusvis status facile confusio oriri poterat: In visitatione dom. soli domestici, qui pro una quasi persona habentur, ubi nulla plane confusio metuenda. Collegia pietatis juxta plurimos etiam sine Præfide, aut certe à Studio, aut quolibet alio rerum Theologicarum gnaro, institui poterant. Unde pronus in varias phantasias lapsus erat, quod & experientia confirmabat, in Visit. domestica, nemo nisi Ecclesie Minister ordinarius examinat. In Collegiis pietatis materia collationis varia esse poterat, vel lectio Scripturæ, vel alicujus auctoris pietatem instillantis, etiam auctoris heterodoxi & Fanatici, unde varii discursus & judicia miscebantur. In visitatione dom. merum examen instituitur, an verbo publice prædicato convenienter vivant, an in notitia & pietate proficiant, an à bonis moribus aberrant, quod ex §. 19. liquet. Ex Collegiis pietatis ubique contemptus Ministerii publici, arrogantia Spiritualis, separatio a reliquis, institutum istud non sequentibus oriebatur, & ratio illa privati pietatis exercitii quoad utilitatem publicis concionibus longe præferebatur. Unde etiam ubique satis mature obrogata fuere. At in Visitacione domest. hoc unum agitur, ut examinetur, an Ecclesiam publice frequentent, an Verbum debita devotione audiant, an vitam ad illud componant, &c. Id si non faciunt, ad reverentiam & auscultationem Ministerio adhibendam graviter monentur. A Collegiis pietatis abusus justice B. Schomero, Doctore Theologo de inlyta hac Academia immortaliter merito, ab usu difficulter vel plane impossibiliter separari potest.

A Vifitatione dom. facilius. Quoniam vero privatim examen & institutio ex iisdem principiis deducatur, cum generatim verum sit, Ecclesiæ Ministrum non tantum publice, sed qualibet etiam commoda occasione privatim suos ad veram pietatem deducere posse & debere, tamen privata illa institutio iis limitibus coercenda est, ne in abusum vel degeneret, vel degenerare facile possit, quod in Vifitatione domest. ex ipsa Objecti ejus indole & mensura a Summo Magistratu eidem constituta, prorsus fieri non potest. Si vero etiam Collegia pietatis iis terminis possunt coerceri, ne abusus ullus se iis facile infinuet, jam olim in Præfat. Collegiatissimi dixit laudatus Schomerus, nec non institutum improbari posse. Et D. Præses meus in MS. recentiorum Controversi, vulgo Anti-Piet. Collegio P. II. C. VI. q. 2. Si ejusmodi, inquit, sine abusu & scandalo haberi & frequentari possint Collegia, non parum utilitatis habitura esse &c. Verum quia hodie sine suspitione vel singularium in religione sententiarum vel contemptus aliorum, qui idem institutum non sequuntur, talia Collegia haberi nequeunt, præcipue cum ubique habeantur Chiliaistica atque Collegia, e vestigio bonum quantumlibet propositum coinquinant, & eo pacto major a publica Ecclesia pleraque separatio queratur, ea inconsulta hodie esse prudens quilibet & pius judicaturus est. In eandem propendet sententiam Dn. D. Hardschmid b. m. Theol. Prof. Argentines. Academ. quondam immortalis cum gloria exornans, in Diss. post. de Conventic. Sect 2. §. 4. Quoniam vero ex hæcenus recensitis saits evictum sit, quanta ex nostro vifitationis dom. instituto salus speranda sit Ecclesiæque utilitas, nec ullus facile metuendus abusus, magnam tamen in eo adhibendam esse cautelam maximeque observandum putamus, ne publico Cultui Divino præferatur. Quod sæpissime cit. Dn. Strykius c. l. p. 166. sq. ex Bovvles Past. Evangel. l. 2. c. 6. subsequenter nervose ostendit: Primo eatenus duntaxat privatim dispensare verbum obligatur, quoad per publicum Ministerium, aut per ea, quæ ei necessario inserviunt, licebit. Cum utraq; simul consistere non possunt, privata publicis cedant &c. Furore itaque infano & intempestivo Indifferentiarum & Fanaticorum, quos nocentissimum ad verlariorum genus esse non abs re judicat Megalander, zelo exardescere, optime monent Theologi vere Lutherani, qui privatam institutionem, privata pietatis exercitia, publico Cultui Divino, sub singularis pietatis specie præferre malunt, qui non tantum templa ædesque sacras è lapidibus extructas, tanquam externa rejiciunt templa, sed quod

quod ipsi templa Spiritus S. sint interna, den sie meynen / sie seyen von Gott inwendig selbstem gelähret/ ceu loqui amant; sed & publicam Verbi prædicationem publicumque Divinum cultum, qui in templis fit, tanquam inefficacem & inutilẽ contemnunt. Quo ipso Sancti isti clarissimæ S. Scripturæ Literæ Rom. X, 14. Matth. XXII 19. Ebr. X, 25. 1 Cor. XI, 8. seqq. & tertio in primis Decalogi præcepto reclamitant, Sacra in Scripturis ubivis occurrentia sufflaminant exempla, & publicum ordinem ac tranquillitatem, non sine Summi Magistratus contemptu conturbant. Quibus, quantum quidem pro ratione præsentis instituti fieri poterat, qualitercunque tactis, ad ostendendam qualem qualem Visitationis ruralis & Oppidanæ differentiam vires succingam. Nam impossibile esse, quilibet videt, ut in Majoribus Ecclesiis quilibet Ecclesiæ Minister visitationem obeat, cum negocia Ecclesiæ in tanto auditorum numero sint infinita. Itemque omnes unius Ecclesiæ Ministros stare quasi pro uno, & focias sibi jungere operas & in visitatione, ut in aliis negociis omnibus eousque progredi, quo possunt. Ultra posse enim nemo obligatur. Erudite hæc observavit Dn. D. *Forschius*, Theologus Amplissimus & supra omnem laudem nostram positus, qui, postquam l. c. de diversimoda privatim docendi occasione egregie dixerat, §. XXVI. subjicit cautelam, simulque providendum esse ait, ne publicum interim negligatur. *Quod cum in numerosis præsertim Ecclesiis, quibus tamen pauci Ministri sint præfecti, obtineri vix possit, utile fore ac proficuum, ait, ut iusta inter Pastores officiorum operarumque institueretur partitio, ne iis, quibus Princeps aut Republica ad majora gravioraque negocia opus habet, quique publice in primis adificationi destinantur, privatis defatigentur officiis exonerenturque.* Idem ex Zeppero Calv. notavit *Strykius* c. l. prætereaque ex Praxi Rostochienli superius §. 14. delineata palam est; qua unico saltem cujuslibet Ecclesiæ Ministro Visitandi officium subeundum incumbit, qui deinde reliquis suis in Christo Confratribus atque Collegis, gravissimis aliis negociis obteptis, profectum defectumque auditoris referre tenetur. E contra omnium optime in effectum deduci potest in Ecclesiis ruralibus, ubi etiam magis opus est, ob summam nonnunquam aggressium & negociis concatenatis occupatorum hominum ignorantiam, non tantum in fidei articulis, sed etiam in iis, quæ ad vitam recte ducendam pertinent. Cum in urbibus major sit proficiendi occasio, & liberi non tantum in hyeme, ut in agro, sed per totum annum

annum Scholas frequentare possint. Denique huic tractationis capiti adjicienda quoque est illa cautela, ut Visitans Verbi Minister cum *infirmis aliter agat, quam cum robustis*, aliter cum *stupidis*, aliter cum *effrenatis*, aliter cum *pacificis*, &c. Non enim omnes eodem ingenio præditos esse, proindeque non eodem procedendi modo Ministro utendum, experientia docet. Lac primum infantibus in fide præbendum, postea vero cibus solidior est, 1 Cor. III, 1. Hebr. V, 12. VI, 1. sq. ut in cognitione & vera sapientia doctrinæ fidei magis magisque ad pietatem proficiant, Col. 1, 9. ut arbor alia leniter tractanda, veluti *Oliua*; alia vero durius, ut *Nux*; ut quædam margaritæ aceto, quædam vero melle lucidiores redduntur; ita hominum ingenia sunt comparata, quædam tractanda sunt blande quædam severe. Duo vero extrema, ut in quovis alio officii negotio, ita & in nostro, semper sunt vitanda. Nihil nimius zelus, & nimia lenitas. De novellis Zelotis *P. Lutherus*, Magnum illud Ecclesia Lumen ait: Wann sie noch neu sind und erst aus der Esse kommen / meynen sie / als solle so bald Hand und Füsse haben / wann sie etwas sagen / müsse stuch alles geschehen und geändert werden. Aber das fehlet weit. De nimia lenitate jam olim *D. Selneckerus* aiebat: Man müsse kein placenter / Reiß- & Treiter und stummer Hund seyn. Servum itaque DEI discretum esse oportet, ita, ut cuique det dimensum suum justo tempore Luc. XII, 42. Quæ omnia distincte, solide & ex intimis rei visceribus deduxit laudatissimus *Tarnovius* noster in citatis. Tr. de SS. Ministr. Lib. II, c. XXII, q. 2. & *Harman. c. 1. Lib. III, c. III, p. 322. sqq. & Dn. a Seckendorff, all. l. p. 626.*

Est V. institutum difficillimum & variis impedimentis obvolutum.

§. XXVI. V. institutum hoc esse videtur *difficillimum* & *variis impedimentis obseptum*, quæ tamen penitus curatiusve ponderata, superari facile & possunt & debent. Nam quo majora rei bonæ impedimenta obijciuntur, eo majori cura annitendum est, ut in effectum transeat. Hinc ut ordine procedamus, pleraque aut forte omnia rationum momenta recensebimus, quibus quidam Aristarchi sanctum & salutare hoc institutum evertere rituique atque contentui aliis exponere male conantur. Dicunt itaque *1. nimium in hoc negotio consuere laborem, atque adeo Ecclesie Ministris jugum esse prorsus intolerabile, nisi novis accidentibus fulciatur.* Resp. (1) supra §. 25. & alibi commonitum fuisse, ne Ecclesie Pastori aut reliquis in amphioribus præpri-

præprimis Ecclesiis Verbi Præconibus tanquam publicis aut gravi-
 bus aliis curis atque negociis obvolutis, sed saltem Diacono, quem ad-
 pellant, id obeundum laboris injungatur, ut partitis ac divisis inter se
 operis alter alteri sit auxilio. Sed tamen (2) salva rei veritate cum
 D. Strykioc. l. p. 166. (q. diffiteri non possumus, multos Ecclesiæ Mini-
 stros tot tantisve laboribus oneratos esse, ut huic visitationi vacare vix
 possint. *Hic*, inquit ille, *facile impossibilitas, modo ea vera & non præten-
 sit, justam præstabit excusationem.* Enimvero, dari non paucos, qui
 malunt otium, malum illud jucundum, quam anxiam &, quod confi-
 teor, molestam istiusmodi curam ac sollicitudinem ovibus Christi
 præstandam, ex experientia compertum est. Utinam multi non quæ
 sua, sed quæ Christi sunt, quærent! vid. *Venerandus Dn. Præses meus in*
App. Theol. c. II. X. p. 195. Sane cavendum & nostris temporibus est, ait D.
 Brunnem. c. l. p. 160. *quod de suis queritur Card. Bellarm. Pastores animarum*
non pauci magis tristantur, si proventus Ecclesiæ suæ deminui, aut etiam
perire videant, quam si multus animarum numerus ex ipsorum absentia, vel
negligentia pereat. vid. plura ib. Quibus præmissis notamus (3) qui
 officium ambit, oneri etiam officii sese subicere debet. Non autem
 hoc, quod gerunt Ecclesiæ Ministri, inertis otii munus est, sed provin-
 cia laboris plena, cujus splendore sollicitudo, cujus messe sudor major
 semper fuit. Veris igitur & conscientiosis Verbi Divini Ministris non
 facile est onus, sed summa animi delectatio. Omnia conando, ha-
 bent triti illius verba, docilis solertia vincit. *Amori facilia omnia*, adeo
 ut *Bernhardus* vere dicat: *Amor ubi est, labor non est.* Serm. 86. in Cant.
 Et *Hieronymus*: *Nihil amantibus durum, nullus labor difficilis.* vid. *Quæst.*
Ethic. Past. p. 331. Nec obstat II, Magistratum id, concessurum non esse,
ne Ministri simbrias suæ potestatis hac occasione dilatent, elatioresque reddan-
tur. Nam, quod 1) monendum, multis in locis a Magistratu id man-
 datum est, utpote in hac Provincia, & olim in Rep. Argentineasi, alibi-
 que. Et cur non 2) publicæ etiam conciones ipsi interdicuntur, ob
 quas multi insolenter se efferunt, id quod Ecclesia Hamburgensis ho-
 die cumprimis magno & incredibili cum dolore contestari poterit.
 Cumque præterea 3) Magistratus aliis in rebus media conquirere un-
 dique norit, quibus Verbi Præcones quasi habenâ cohibentur, ne in al-
 tum emergant, ergone idem in hoc negotio fieri non poterit? Atta-
 men III. impedimento esse videtur; *has Visitaciones Ecclesiarum suspicio-*
nibus occasionem præbere posse. Als ob denen Priestern der Köpff großwürde.

Quod vero satis solide discussit *D. Brunnem.* l. c. imo solidissime *D. Stryk.* in *Comm. ad Brun.* p. 167. Hinc ne actum agere videamur, progredimur ad IV. Oppos. momentum; sc. *multos ad visitationes hasce obsecundas, ineptos esse, maximeque de hac sua infirmitate dolere.* Verum observ. 1) Non tamen ineptos esse ad visitationes Convivales & voluptuarias; 2) Si multi, qui ne quidem ad eum scientiæ gradum ascenderunt, ut publicum cultum Div. concionesque ex ambone publice habendas expediant, tamen ex manu ductione aliorum, & ex descriptione aliorum operibus eo usque progredi possunt, ut sæpe numero summo cum applausu, in eo partium suarum satagant; certe longe facilius ii, qui ad Visitandi munus felici cum successu prosequendum videntur idonei esse, instrui possunt & informari, modusque ipsi præscribi, quid in hac visitatione, quo ordine quidlibet sit agendum. Proinde 3) ad prætentam illam infirmitatem, quibus vulgares Ministri ab hoc onere se eximere volunt, graviter respondet *Tarnovius* in citatiss. *Orat. Dedek. Conf.* inserta p. 657. Alii V. in ea verborum portenta prorumpere haut verentur: *Hæc specialia incumbere pedagogis, parentibus, ut suos informant: immo gubernanda Christiana vite disciplina cum privata uniuscujusque conscientia, tum publica Magistratus cura relinquendam esse.* Quibus hætenus assentior, eleganter ait *Tarnov.* Vir absolute doctus c. l. p. 558. *Si sibi neque peculiare quicquam super hos omnes, in sui muneris partibus aliquando cessantes, neque communem quodammodo cum iisdem ullam rem esse evicerunt. Nunc cum constat, idem munus erudiendi in fide, gubernandi in vita, & quidem præcipue, iis omnibus esse commendatum, qui curatores animarum salutari & dici volunt, pro quibus rationem reddituri sunt DEO; neque ipsi has partes, quamvis laboriosas & difficiles, rejicere in quenquam, neque ad aliorum, quibus earundem partium suo loco & tempore peragendam curam incumbit, infertiam aut negligentiam connivere aut tacere possunt. Qui sibi pollicetur premium æternum, qui percipit mercedem temporariam, ejusdem est, subire laborem & tolerare molestiam. &c.* Ajunt VI. Auditorum impatientiam metuendam esse, imprimis honoratorum, qui sese huic inquisitioni Hispanice non subjicient. Resp. 1) si ob impatientiam in auditoribus metuendam utilissimum hoc institutum susque deque habendum aut profus deprimendum erit, etiam Conciones publicæ, quibus auditorum plurimi impatientes præbent aures, e pomœniis Ecclesiæ nostræ eliminanda erunt. Quod vero impium foret & quam maxime inconsultum, 2) respectu personarum modestiam pariter atque prudentiam adhibendam omnino esse; in superioribus passim diximus. Prætereaque 3) ex
Brun

Brunnem. c. l. p. 161. monendum: hujus rei utilitatem commendari debere in homiliis, quo fiet, ut semper aliqui futuri sint Patresfamilias, qui libentissime admittent vigiles se invisentes, quorum exemplum alii sequentur. Nam præstandum Ecclesiæ Ministro esse omne id, quod salutis animarum conducere videatur. Quod si prohibeatur facere a Superioribus, & non habeat ullum refugium, tunc fecisse suffere. quod potuerit. Dices VII. *Calumniata tamen Ministris erunt metuenda.* At vero ad hunc nodum Gordium non opus est Alexandri gladio. Nam quid inde? Summa certe dignitas propter Christum indigne tractari. Apostoli ibant gaudentes a conspectu Synedrii, quod pro Christi nomine *κατὰ ἐπινοίαν ἀτίμα αὐτοῖς*, Act. V. 41. *Sicut decet Imperatorem stantem mori*, inquit *Hartm.* c. l. p. 1282. *ita decet pastorem patientem & laborantem; sultinentem & abstinentem, precantem & predicantem emori: immo dira & dura omnia amore Christi alacriter subire. Hoc est vere κατὰ νόον 2 Tim. II, 3, mala sustinere, injurias quasvis pro Evangelio perferre, & cor contra insanorum sannas obdurare.* Aliis IX. *Pastorum ignavia & metus, ne quem offendant, sepimenti loco inservire possent.* Sed frustra. Ad supinam Pastorum circa res sacras Ecclesiæ q; proficuas specialissime gerendas, negligentiam & ignaviam tanta cum ἐπιφύλαξιν respondet *Tarnov.* quod ex data resp. ad V. Obj. in aprico est, ut non possint non in ruborem conjici, languori desidixque mancipati. Conf. etiam respons. ad I. Object. supra suppeditatam. Metis vero, qui multos hac in parte absterret, humanus est, quem timor Dei excutere debet. Qui enim hominibus placere studet, servus Christi non est, Gal. I, 10. vid. omnino cit. App. Theol. Dn. Præf. dis mei, p. 259. & *Hartm.* all. l. p. 1283. Ad IX. Obj. nempe *apud multos parum fructus sentiri*, respondet *D. Spenerus* in denen Theologischen Bedencken Part. I. art. III. Sect. XV. p. 679. daß es auch meistens theils /ait l. c. an denen Haupt-Personen / nemlich den Haush-Vätern und Hausmüttern/ in jeglichem Hauf gelegen seye wie viel oder wenig aufgerichtet werde/ ist gewiß u. bekwegen die Pflicht/die ihnen obliegt/ solchen Leuten treulich u. ernstlich einzuschärfen: in dessen mangels auch nicht an Exempeln/ und hoffe ich derselbe werde auch seines Orts dergleichen gefunden haben/ daß durch Gottes Gnade in einigen Häusern/ wo wenig gutes an Eltern u. Herrschafften sich findet/ einige von Kindern u. Gesinde nicht nur erhalten/ sondern wohl gar kräftiger als andere zuweilen gerühret werden/ indem sie der gürtigste Vater so viel herkslicher gegen die stets vor Augen habende Hergerniß vernahret/ etc. Sufficit igitur, si non in cunctis, tamen in aliquos immo plerosq; saluberrimum hinc fructum redundaturum.

turum. Idq; præterea ex instantia a publicis Concionibus sumpta, prorsus eliditur. Experientia namque testis est, quamplurimos, in primis literarum ignaros, literisq; leviter saltem imbutos, eas ne quidem intelligere, nedum animæ ædificationem fructumq; exinde percipere posse; qui vero ideo oblivioni tradendas prorsusve posthabendas esse dixerit, eum intemperias insaniasq; agitare necesse est. Excipies X. *Visitationem hanc dom. facile in abusum degenerare posse*, sicut loquitur Dn. D. Fortsch. c. I. §. XVI. *Minister Visitationibus intempestivis & cursationibus officii erga singulos defungendi prætextu tempus terat, nec debita dein cum meditatione suggestum conscendat, addo vino, cerevisiâq; & epulis operam det.* At 1) omnino Prudentiam Ecclesiast. hoc in negotio, ne in abusum, Conventus Pietist. aliaque id genus degeneret, adhibendam esse §. 25. diximus: atamen 2) rem tanti momenti rejiciendam non esse ideo, quod ex accidenti forte degenerare possit in abusum, vel in aliud quoddam malum supra §. 12. insinuavimus. Nam & publicas nostras conciones in varia abusum genera abire ex experientia eheu! compertum est. Interim 3) abusus hic non ex ipso instituto Visitationis Domest. sed ex malitia Ministri, quæ censura & pœnis facile coerceri potest, suboritur. Obesse videtur XI. *Summa, quæ hinc inde subnasci & emergere facile poterit, Pastorum πειλοποιήσασθαι.* Verum enim vero obstaculum istud levisissimi ponderis est, & ex curatori intuitu §. 16. facile corrui. Quod si vero Ecclesiæ Minister auditorum domus ideo saltem irrepsit, ut lucri insana cupiditate ampliores sibi opes corradat, ut mensæ conquistissimis epulis instructæ accumbat, ut secretiora domesticorum negocia exquirat, & in vulgus divulget, rem esse periculi plenam, & mature Magistratus auctoritate coereendam, non negamus. De eo eleganter differit citatiss. Dn. a Seckendorff c. I. a Frischio pariter in Bono Past. p. 44. all. XII. argumentum, quod opponitur, a deficiente expressione in *Litteris Vocatoriis mutuatum*, levidense est, & a Brunnem. c. I. p. 161. satis superque elisum. XIII. Remoram huic rei injicere ii videntur, qui exclamant; *posse Ecclesiæ Ministrum privatim seu κατ' οίκου visitando, more hæreticis adverso, semina hæreseos jacere.* Sed respondet Spenerus, l. c. P. I. c. II. art. IV. p. 76. *Nicht das geheime Lehren machet die Sache unrecht, sondern das geheime Lehren 1. irriger Dinge. und 2. die man nicht getrauet öffentlich zu sagen. Also lehren Ketzer irrige Lehre / und zwar so wohl öffentlich / wo sie dessen Gewalt haben / als auch heimlich: so wenig also das öffentliche falsche Lehren der Ketzer das öffentliche wahre Lehren der rechten Lehrer unrecht machen kan / so wenig muß auch das Haus / Lehren der wahren Lehrer der geheimen Verführung der Ketzer entgegen. Ferner lehre Ketzer*

Reges oft dasjenige heimlich/was sie öffentlich zu bekennen nicht getrauen/
 als lang sie noch keine gnugsame Gewalt haben. Solches ist aber an sich
 selbst betrügerlich. Wie verlangen aber/das der Prediger in Häusern nichts
 anders einschärffe/als auch darvon er öffentlich seine Bekänntniß thut. Also
 muß an der Reges Exempel vermieden werden/nicht was sie mit andern
 rechten Lehrern gemein haben/sondern was ihnen eigen ist. Verisime hæc
 dicuntur, quibus adde: Si Magistratus Pol. Orthodoxos Ecclesiæ Mi-
 nistros, Ecclesiis præficit, quomodo illi semina hæreleos spargere pos-
 sunt? Alii XIV. institutum nostrum impugnant, hoc nisi fundamen-
 to, quia ad minimum mala species sit, quæ semper vitanda. Quod itidem la-
 tis solide discussit, distingvendo inter scandalum datum & acce-
 ptum, D. Spen. c. l. XV. quod immittitur telum; hoc est: *Nunquam
 legi, quod Christus ad Herodis, vel Caipha, vel Hanne, vel ad ullius alias ades
 irrequisitus & non vocatus perrexit, ibi de Regno DEI concionaturus.* At
 vero telum istud culpidem non habet. Nam obstat 1) exemplum
 Zachæi, Luc. XIX. c. 14. cujus ædes irrequisitus & non vocatus in-
 gressus est Salvator noster, eidem veram salutis viam ostensurus, ceu
 ex oculari textus inspectione concludere est: neque 2) legitur, quod
 Christus ad morientes accesserit, neque quod homines baptizaverit,
 neq; quod manus iisdem imposuerit, aut Catechesi eorum imbuere
 liberos: ergone nec hæc officio Ministri Ecclesiæ continentur? Visitan-
 di sunt, qui tanquam fidei nostræ consanguinei nostræ curæ concrediti
 sunt. Sicut nec hodie tenetur Ecclesiæ Minister obire domos Pontifici-
 orū, Calvinianorum, etiam si inter suos habitent, quemadmodū supra
 §. 19. inivimus probatum. Erant quidem Christus & Apostoli doctores
 omnium hominum, quorum salutem curare debeant. Id etiam dili-
 gentissime egerunt, sed intra suum ordinem. Est enim Deus, Deus or-
 dinis, Prædicarunt ipsis publice veritatem, refutarunt eorum errores,
 impietatem detexerunt. Quibus si aures præbuisset, ad primū gradū
 & secundū accessisset, ut ipsis se propius junxisset, etiam convivū cū
 ipsis celebratur, 9 Apoc. III. 20. Observavit quoq; Palladius, quem refert
 D. Theoph. Spizelius, Theol. August. Celeb. in veteri Academia Christi, sub
 tit. S. Joannes Chrysostomus, gravissimas Christum habuisse rationes, quod
 hominum ædes irrequisitus & non vocatus non accesserit, xv. 1. quod
 objicitur argumentum, absurdo desumptum est: Nim. si ideo singuli sunt
 admonendi, quia Apostolus dicit: se singulos admonuisse, tum quoq; nocte visitati-
 ones erunt instituenda, quia dicit, se nocte quoq; admonuisse. Ast Resp. absurdū
 fingi, quod absurdum non est: Nam lethaliter decumbentes etiā noctu
 sunt admonendi & consolidandi. Et Visitationes Dom. hyberno tempo-
 re, ubi dies breviores sunt, in noctem protrahi possunt. Præterea verba

cum limitatione sunt intelligenda : *die & nocte*, ubi necessitas hoc requisivit. Ultimo denique loco, ad quædam S. Scripturæ loca, quibus nonnulli sanctum ac salutare hoc institutum, nescio qua conscientia, suffocare annisi sunt, pauca saltem reponenda erunt. Objiciuntur autem (a) Luc. IX, 4. & X, 7. quibus in locis expresse prohibetur, transire de domo in domum. At vero objectiunculam hanc ignorare elenchum haud obscure colligere est. Non enim hæc loca de domest. Visitatione, sed hospitii mutatione agunt. Posteaquam enim variis morum documentis atque præceptis discipulos suos, ad dilatandum Regnum suum emissos, instruxerat Dulcissimus Salvator, inter alia id quoque monebat, ne mutatione hospitiorum, suspicionem mo veant, quod delicias potius & lautam tractationem, quam Regni DEI progressum quærant. Vid. *Osiander* in *Bibl. Flacius & Winkelm.* ad h. l. & *Brunnem.* l. c. p. 162. Male itaque in nos retorquetur telum, quod non ferit, & repercussum latus petit adversæ sententiæ. (b) Joh. XLIX, 20. ex quo appareat, quam Visit. domestica illicita res sit, Christi; Ecclesiæ neutiquam conveniens, cum ipse Christus *se non in occulto docuisse*, in terminis pronunciet. Quod vero simpliciter intelligendum non est. Nam ex multorum, immo ipsorum discipulorum exemplis constat, Christum privatim quoque speciatimque docuisse. Non vero aliud genus doctrinæ privatim, aliud publice proposuisse, hinc adferere vult Salvator Noster. Vid. omnino *Spener.* c. l. c. II. art. IV. p. 75. f. ad (c) deniq; ab Apostoli prohibitione 2 Tim. III, 6. deductum, idem ibid. eleganter respondet.

Dissertatio-
nis Epilo-
gus.

§. XXVII. Faxit ILLE, QUI est τὸ ἀ καὶ τὸ Ω, Ἀρχὴ καὶ Τέλος, ut omnes ac singuli, qui vel Nutritores & Directores Ecclesiæ, vel animarum Curatores Gregisve Dominici Inspectores audiunt cupiuntq; salutari, Sanctum hoc ac salutare, pium, utile atq; honestam Visitationis Domesticæ officium, quod hæcenus succincta quadam quasi *συναγχαφίς*, ea tamen, quanta quidem per ingenii imbecillitatem operisq; gravitatem fieri poterat, accuratione & sollicitudine bono cum deo delineavimus, suo pretio æstiment, nec manum suam auxiliatricem sollicitis de Ecclesiarum suarum salute Ministris denegent, ipsiq; Verbi Divini Præcones suarum partium, quantum fieri potest, satagant, neq; negligant, vel coetus sui vel propriam suam salutem; quo mellis suam immortaliterq; jucundam DULCISSIMI SALVATORIS NOSTRI vocem ipsis lætis liceat aliquando audire: Euge serve bone & fidelis; Intra in gaudium DOMINI TUI. cur nunc ego in submississima animi reverentia cordisq; humilitate omnimoda pro benignissime concessa Spiritus Sui Sancti gratia laudem, honorem & gloriam immortalem decerno.

99 A 6910

ULB Halle 3
002 710 579

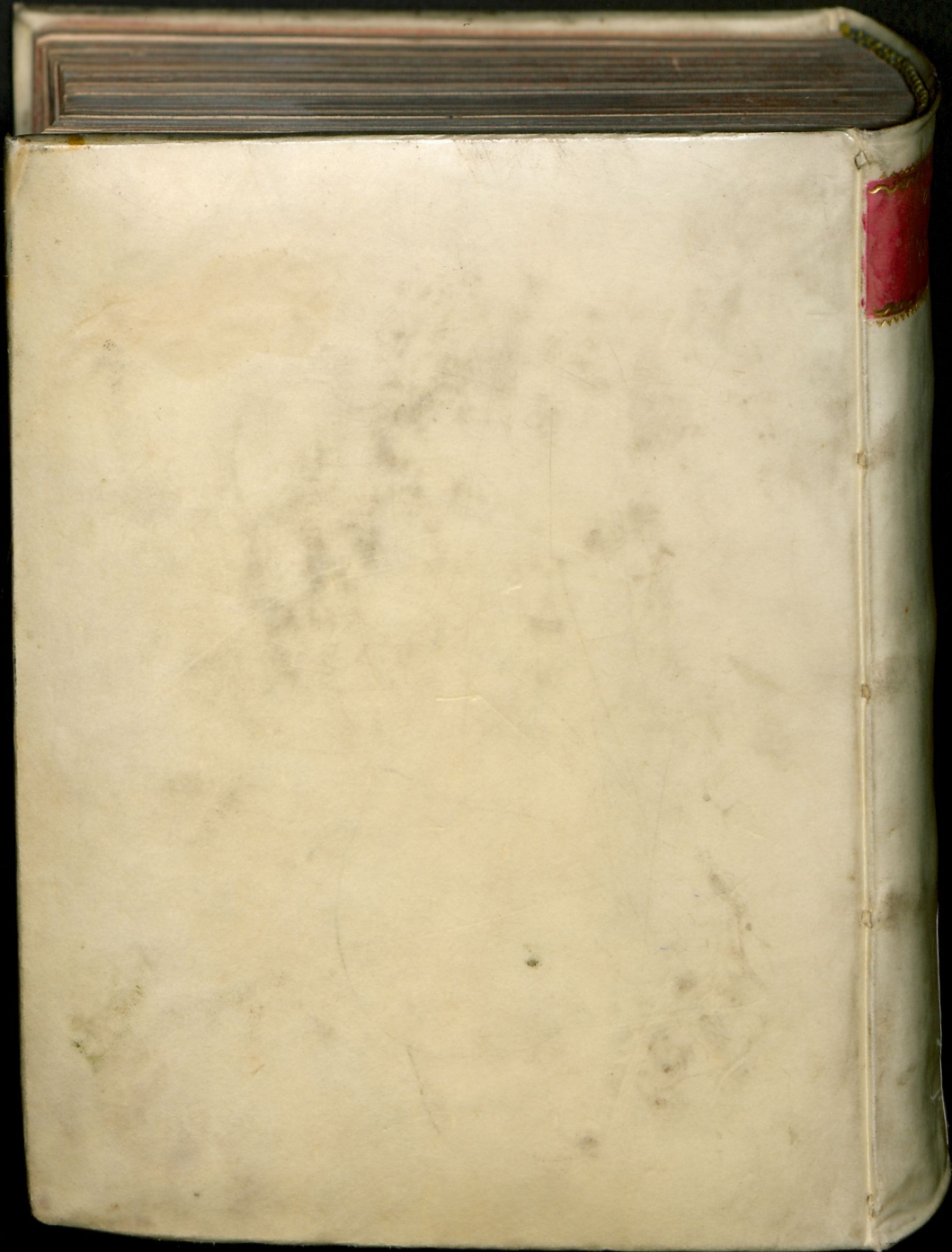
sb.

VD77

Petro

Juli. 68.

17
13

AUXILIANTE DEO TRIUNO
CONSENTIENTE AMPLISSIMO THEOLOGORUM ORDINE
MODERANTE

VIRO MAXIME VENERANDO,
DN. IOHANNE FECHTIO,
SS. THEOL. DOCT. EJUSDEMQUE PROF. PUBL.
ORDIN. AC VENERANDÆ FCTIS. SUE SENIORE UNDIQVA-
QUE CELEBRATISSIMO, CONSIST. DUCAL. MECKL. ASSES.
SORE GRAVISSIMO, DISTR. ROSTOCH. SUPER-
INTEND. VIGILANTISSIMO,

DNO. PRÆCEPTORE atq; COGNATO
SVO, OMNI OBSEQVIO AC PIETATE COLENDO,

DOMESTICAM AUDITORUM
VISITATIONEM
AB ECCLESIAE MINI-
STRO INSTITUENDAM,

DISPUTATIONE THEOL. CIRCULARI
DELINEATAM AC VINDICATAM
IN INCLUTÆ VARNIADUM ACADEMIÆ
ACROATERIO MAXIMO,

AD DIEM SEPTEMBR. A. O. R. MDCCIIIX.

Publica placidaque Θεολογάντων συζητήσει Submittit

PHILIPPUS JACOBUS DALERUS,
DURLACO · BADENSIS.

ROSTOCHII, Recul. 1712.